

Бранислав Веселиновић
(Универзитет у Новом Саду, Филозофски
факултет, Мастерске студије Српске
филологије: Српског језика и
књижевности)

Изворни научни рад
УДК 811.163.41'373.7
DOI 10.19090/prj.2023.54.113-156
Примљен: 11. 7. 2023.
Прихваћен: 7. 9. 2023.

О ПОЈМУ СУДБИНЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ ИЗ ПОЈМОВНОМЕТАФОРИЧКОГ УГЛА¹

У овом раду испитује се метафоричко поимање *судбине* у савременом српском језику с циљем да се утврде изворни појмовни домени и на основу њих одреде појмовни оквир којим се концептуализује апстрактни појам *судбине* и метафорички системи који се у том оквиру пресецају, те да се установе дословне и фигуративне појмовне метафоре у вези с датим концептом. Примери ексцерпирани из електронског *Корјуса савременој српској језика* анализирају се помоћу концептуалне методе засноване на теорији појмовне метафоре. Задаци истраживања јесу и статистичка анализа којом би се идентификовао центар циљног домена судбине, тј. његов прототипични члан у савременом српском језику, класификација примера према скали апстрактности, као и откривање постојаности концептуализације *судбине* у српској језичкој слици света поређењем с изворима из дијалекатских и историјских речника и примерима пословица и стихова из народне епске поезије. Анализа је показала да је у складу с персонификацијом судбине у српским народним веровањима најчешћа појмовна метафора СУДБИНА ЈЕ ЧОВЕК, а да се целокупан појмовни оквир којим се поима *судбина* повезује с универзалним категоријама у мишљењу, оличеним у два метафоричким системима ВЕЛИКИ ЛАНАЦ ПОСТОЈАЊА и СТРУКТУРА ДОГАЂАЈА и њиховим могућим преплитањима. Такође, фигуративне метафоре, које могу сезати до петог или шестог степена хипонимије, најчешће су у књижевноуметничком функционалном стилу, али су могуће и у другим стиловима. Уочава се да је дати појмовни оквир постојан кроз простор и време и да је појам *судбине* дубоко утемељен у српској култури, што се огледа у прототипичности појединих метафоричких представа и знатној заступљености одређених изворних домена какви су ТЕКСТ и СЛИКА.

¹ Ово истраживање представља проширену верзију семинарског рада из наставног предмета Лексичка семантика, који је рађен под менторством проф. др Јасмине Дражић.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: концептуализација, појмовна метафора, изворни и циљни домени, појмовни оквир, метафорички системи, фигуративна појмовна метафора, језичка слика света, динамика категоризовања, судбина.

1. Увод

Појам *судбине* привлачио је пажњу мислилаца, истраживача и научника различитих усмерења. Као концепт који је настао у представном, митско-магијском мишљењу традиционалних људских заједница *судбина* је служила да се објасни след догађаја у животу појединца или историји заједнице, те да се тумаче различити видови људске егзистенције, духа, воље и веровања. Из тачке гледишта филозофије *судбина* се још од античких аутора контрастира с појмом *слободне воље*, па се у дијалектици фатализма, становишта да се нешто нужно дешава без обзира на нечије наизглед спонтано деловање, и волунтаризма, преимућства човекових слободно изабраних поступака над априорно задатим ланцем узрока и последица, траже одговори на питања о смислу и сврси људског постојања и могућностима спознаје света који окружује човека (Поповић 2004: 296). Судбина је и неизоставни део словенског фолклора. Наиме, судбина је у традиционалној култури јужнословенских народа често представљена као антропоморфно биће, како у женском лику – нпр. хрватске *сујенице* и словеначке *сојенице*, *ројенице*, бугарске *ореснице* и македонске *наречнице* – тако и у мушком – бугарски *урисници* и македонски *суђеници* (СМЕР: 518–521, 555). Кад је у питању српски фолклор и етномитологија, и те како је заступљен поглед на свет да живот, посао, срећу, брак и смрт унапред предодређује воља неке натприродне силе ила бића (СМР: 292–293). С једне стране, у народним веровањима и приповеткама забележеним по крајевима источно од реке Мораве па све до Баната *суђенице*, *суделнице*, *самовиле*, којих је готово по правилу три, налик старогрчким *мојрама* и староримским *џаркама* одређују дететов животни ток, који се потом тешко може изменити (СМЕР: 518–521; СМР: 293). С друге стране, у Шумадији, под Фрушком гором и по западним, динарским српским крајевима најчешће је у питању андроморфни *усуд*, који у Славонији и Далмацији може ићи у пару као *усуд* и *урис*, односно *урис* и *ујис* (СМЕР: 518–521, 555). Стога Вук у свој *Рјечник* уноси само одредницу о митолошком бићу *усуд*, а фаталистичко поимање живота детаљније је образложено под одредницом *суђење*. Као што се може

приметити, именице којима се именује *фајтум* изводе се из глагола *судити*, *родити* (*се*), *(на)рећи*, *(у)писати* и *(у)рисати*, те се и у творби речи исказују концептуализације датог појма у словенској и српској култури.

С тим у вези, у словенском свету испитивана је језичка слика света у вези с појмом судбине. Тако се у истраживању у духу гешталт методе показало да се судбина у руском језику перципира као персонификована сила, и то као сила којој се покорavamo – попут *власнодогрица*, *царице*, сила која нам је супротстављена – *непријатељ* или сила коју покорavamo – судбина као *роб* (Чернейко 1997, према Драгићевић 2007: 94). Стана Ристић, бавећи се различитим речима у српском језику из сфере духовности у ширем смислу, издваја сценарио *вољности/предодређености* (Ристић – Радић-Дугоњић 1999: 158). У оквиру њега налазе се концепти *воље* и *наде* наспрам *судбине*, те све три силе подстичу на активност, али само судбина зауставља неки човеков функционални систем, док већина примера колокација с датим именицама испољава спремност говорника да отворено показују своју вољу и да заузимају активан однос, не мирећи се са судбином и фатализмом, чиме се запажају особености културе говорника српског језика (Ристић – Радић-Дугоњић 1999: 164, 167). Људмила Поповић (2004) поредила је стереотипе, односно асоцијативне прототипе украјинске *Доље* и српске *Судбине* и, користећи се методом семантичких примитива, дошла до сазнања да се дати апстрактни феномени исто концептуализују: а) стичу се рођењем: *Дала мати гарну долю / То је воља судбине*; б) онај ко их стекне рођењем може очекивати било добро било лоше на свом животном путу: *Така доля мени випала / О судбино моја црна!*; в) онај ко их не стекне рођењем мора ићи у потрагу за њима: *За долею треба добре попоганятись / Свуда је ипражио своју судбину!*; г) ако их неко успе наћи, њему следује само добро: *Знайшов свою долю / Пронашао је своју судбину*; д) ако *Доља* или *Судбина* пронађе онога ко је нема, очекује га искључиво лоше: *Дожидай доли, то не матимеш й льолі / Снашла їа је зла судбина!*, с тим што је битна разлика између два концепта у томе што у украјинском постоји додатни примитив за *Дољу* – онај ко је не стекне рођењем и не оде у потрагу може очекивати само лоше: *Нема в мене доли*, док судбина стечена рођењем, приказана у заједничком примитиву под б), код Украјинаца чешће доноси добро, а код Срба лоше. Зато су у српској традицији присутна веровања о томе да долазак *суђеница* није пожељан

догађај, па су у складу с тим забележени разни обичаји посвећени њиховом терању (СМЕР: 520).

У описним речницима савременог српског језика налазе се следеће дефиниције дате лексеме апстрактног значења:

судбина и сѹдбина ж (вок. сѹдбино) а. *оно ишїо је, ѿо ѿразноверном схваїању, ѿредогређено (од неке више силе) да се збива са човеком и око њеїа, коб, фатїум*. — Ни новац, ни положај, ни одело не могу да окрену судбину. *Андр. И.* Нека дочека све што судбина му и љуте преље спредоше у час онај у који га породи мати. *М-И.* б. *околносїи и услови живоїа*. — Он није био задовољан својом судбином. Увек, кад се увече спрема да легне . . . уздахне и узвикне: Хај, судбино моја црна? *Дом.* То је био онај јуни који је преврнуо судбину свијета. *Беї.* в. *оно ишїо некоїа (нешїїо) очекује, будућносїи*. — У тој се бухари кроји судбина Русије. *Маж. Ф. Павле...* наглашава да је он најодговорнији за судбину одреда. *Ћос. Д.* Можда [је] био... страх да младић у његовим [лекаревим] очима не прочита своју судбину. *Макс.* (РМС VI: 63)

сѹдбина и судбина ж по народном веровању, неком замишљеном силом унапред одређени ток догађаја (обично неповољан), фатум. (РСЈ: 1261)

Значења описана у приказаним речничким чланцима могу се повезати с резултатима поменутих славистичких истраживања. Тако Рајна Драгићевић (2007: 94–95) у обама истраживањима, иако су предузета из различитих теоријско-методолошких углова, апстрахује појмовну метафору СУДБИНА ЈЕ СИЛА као ону која се крије иза датих концептуализација у руском, украјинском и српском језику. Такође, три подзначења српске лексеме у првом чланку (РМС) могла би се повезати с трихотомијом установљеном у украјинском језику – прва српска семема паралелна је украјинској дољи *божјој*, иза које се крије идеја предодређености, односно судбина као *фатїум*, што је у српском језику лексикализовано и као *усуг, коб*; друго подзначење одговара дољи *маїтеринској*, тј. судбини као *їїаланїиу*, стеченој рођењем; а трећа семема кореспондира с дољом *очинском*, судбином као *форїуном*, а која се стиче пуким случајем, будућим сусретом (Поповић 2004:

296–297). У свима трима идејама испољавају се метафоричка појмовна пресликавања СУДБИНА ЈЕ БИЋЕ (ЧОВЕК), која би потпадала под метафорички систем ВЕЛИКИ ЛАНАЦ ПОСТОЈАЊА (Расулић – Мишковић–Луковић 2020: 17). Међутим, иако је судбина у словенској језичкој слици света и традиционалној култури често персонификована, концептуализација датог појма могла би се довести у везу и с другим великим појмовним системом СТРУКТУРА ДОГАЂАЈА. Управо се у том метафоричком систему огледа значење забележено у другом речничком чланку (РСЈ) – осим тога што је фатум, који опет одсликава појмовну метафору СУДБИНА ЈЕ СИЛА, судбина одражава и фаталистички устројен след догађаја.

Стога је предмет нашег истраживања поимање *судбине* у савременом српском језику. Циљеви рада јесу да се утврди који су изворни појмовни домени у метафоричкој концептуализацији *судбине*, да се на основу тога одреде најопштији појмови унутар појмовног оквира којим се концептуализује апстрактни појам *судбине* и метафорички системи који се у том оквиру пресецају, те да се установе дословне и фигуративне појмовне метафоре у вези с датим концептом. Задаци истраживања јесу статистичка анализа којом би се идентификовао центар циљног домена СУДБИНА, тј. његов прототипични члан у савременом српском језику, класификација примера ексцерпираних из одабраног корпуса према скали апстрактности, као и откривање постојаности концептуализације *судбине* у српској језичкој слици света поређењем с изворима из дијалекатских и историјских речника и примерима пословица и стихова из народне епске поезије, у чему се одражавају особености културе говорника српског језика. Претпоставља се да ће резултати анализе навести на закључак да је у складу с персонификацијом судбине у српској етноминологији најчешћа појмовна метафора СУДБИНА ЈЕ ЧОВЕК, а да ће се целокупан појмовни оквир концепта *судбине* моћи повезати с универзалним категоријама у мишљењу, оличеним у два метафоричким системима ВЕЛИКИ ЛАНАЦ ПОСТОЈАЊА и СТРУКТУРА ДОГАЂАЈА и списком типичних изворних домена Золтана Кевечеша (Кевечеш 2002: 15–29, према Драгићевић 2007: 90). Као вид културолошких специфичности предвиђа се да ће анализа показати релативну постојаност прототипичних појмовних метафора кроз простор и време, значајну заступљеност специфичних изворних домена и дубоку утемељеност

концепта *судбине* у српској култури без обзира на промене у стилу живота, модерне погледе на свет и свеопшти научно-технолошки напредак људског деловања.

2. Технике прикупљања грађе и методе истраживања

2.1. Корпус

Као извор за грађу послужио је дигитални *Корпус савременој српској језика* (скраћено: СрпКор). У питању је база података која садржи колекцију дигитализованих текстова различитих функционалних стилова, а израђује се на Математичком факултету Универзитета у Београду, под руководством професора Душана Витаса. Из корпуса ексцерпирани су реченице у којима су забележени примери употребе лексеме *судбина* и њеног дублета *судба*. Иако су реченице истргнуте из ширег (међу)реченичног контекста, за анализу су достатни и минимални контекстуални спојеви које именица *судбина* или синтаagma чији је она члан чине са својом синтаксички надређеном или подређеном речју, док остатак реченице указује на додатна обележја и даље конкретизације појмовне метафоре битне за њену фигуративност. У складу с метајезиком дигиталног корпуса, ради што обухватнијег претраживања обликā из падежне парадигме речи *судб(ин)а*, као упит унесена је следећа „реч” за претрагу – *sudb(in)?[a-z]m?[a-z]?*. За потребе рада сагледано је 200 примера, при чијој је ексцерпцији из резултата претраге тежиште било на функционалностилској разноврсности, док ће у анализи бити наведени они најрепрезентативнији.

2.2. Методологија

Према схватању когнитивиста, како су језичка знања условљена функционисањем когнитивних моћи, пре свега способности категоризације и осликавања стварности, човек језиком, заправо, изражава како спознаје и концептуализује свет око себе (Ivić 2001⁹: 180–183). Тиме језик појединцу служи да стиче, чува и размењује информације о природи, човеку и друштву (Поповић 2017: 319). Организација појмовног мишљења заснована је превасходно на уочавању аналогија међу предметима и појавама, па се граматичким и лексичким средствима само преносе знања која су у уму енциклопедијски сређена (Ivić 2001⁹: 180). Отуд је као теоријско-

методолошки оквир истраживања послужила теорија појмовне метафоре, чији су творци Лејкоф и Џонсон (Klikovac 2004: 11–12; Дражић 2022: 33–34), а која је једно од темељних полазишта у когнитивној лингвистици. Наиме, пошто је мишљење у основи аналошко, метафоричко, појмовна метафора представља механизам мишљења којим човек апстрактне, чулима недоступне појаве тумачи на основу конкретних, чулно сазнатљивих појава. Метафоричка појмовна пресликавања једносмерна су и најчешће полазе од конкретног, које тиме има улогу изворног домена, ка апстрактном, које функционише као циљни домен пресликавања. Појмовне метафоре једностране су и осветљавају само једну страну апстрактног појма, а друге не, те за разумевање одређене апстракције постоји више појмовних метафора (Klikovac 2004: 15–16). Отуд се значењски садржај неког језичког израза одређује према томе с којим је когнитивним доменом или доменима повезан (Ivić 2001⁹: 181–182).

Стога, концептуална метода заснована на појмовној метафори представља трагање за изворним доменима којима се одређује значење неког језичког израза, који може бити и лексема. Тако се у лексикологији концептуалном методом могу анализирати лексеме апстрактног значења (Драгићевић 2007: 89) каква је и лексема *судбина*. Из корпуса су ексцерпирани примери који означавају језичке изразе појмовних метафора чији је циљни домен СУДБИНА.² Појмовне метафоре којима се концептуализује појам *судбине* у српском језику заједно чине појмовни оквир којим се разумева дати појам, тачније организовану појмовну структуру (Филиповић-Ковачевић 2016: 585–586). С обзиром на то да су изворни домени сликовне схеме понављаног физичког искуства, па су самим тиме искуствени гешталти, тј. когнитивнио су простији од делова од којих се састоје, али имају своју унутрашњу структуру (Klikovac 2004: 190; Расулић – Мишковић-Луковић 2020: 16–17), такве когнитивне структуре могу се даље разлагати скалом апстрактности, од општијег ка специфичнијем појму, чиме се и појмовне метафоре класификују на специфичније метафоре, међу којима одређене залазе и у предмет проучавања стила (Klikovac 2004: 93). Тиме се у

² Појмовне метафоре пишу се по конвенцији МАЛИМ ВЕРЗАЛОМ (SMALL CAPS) (Расулић – Мишковић-Лукић 2020: 13).

анализи грађе водило рачуна и о разврставању појмовних метафора на тзв. дословне и фигуративне метафоре. За постизање фигуративности и стилогености изворни појмовни домен или се разрађује – додају му се обележја – или се конкретизује у специфичнији домен (Klikovac 2004: 93–100), а оно што чини израз фигуративним и стилогеним није његова иновативност и оригиналност, него ниво спецификације појмовне метафоре, док је степен општости дословне метафоре и њене употребе у свакодневном језику ствар конвенције (Klikovac 2004: 101–102).

Будући да према мишљењу когнитивиста у организацији појмовног система нема значајнијих разлика између лексичких и граматичких значења, који, по виђењу појединих аутора, чак чине заједнички континуум (Ivić 2001⁹: 180; Радовановић 2009: 119), у анализи се узимају у обзир и лексичка и синтаксичка семантика речи *судбина* у ближем или даљем контекстуалном окружењу (Ристић – Радић-Дугоњић 1999: 8). Тако је битан елеменат језика помоћу којег се описује лексичко значење предикатско-аргументна синтакса, односно семантичке улоге попут *ајенса*, *јаацијенса*, *агресатиа* и сл. (Ристић – Радић-Дугоњић 1999: 10). Штавише, основни семантички закон разумевања текста јесте принцип семантичког слагања – значење речи без грешке се тумачи у контексту тако што се бира варијанта исказа с највећом могућом редуванцом семантичких елемената (Поповић 2017: 316–317).

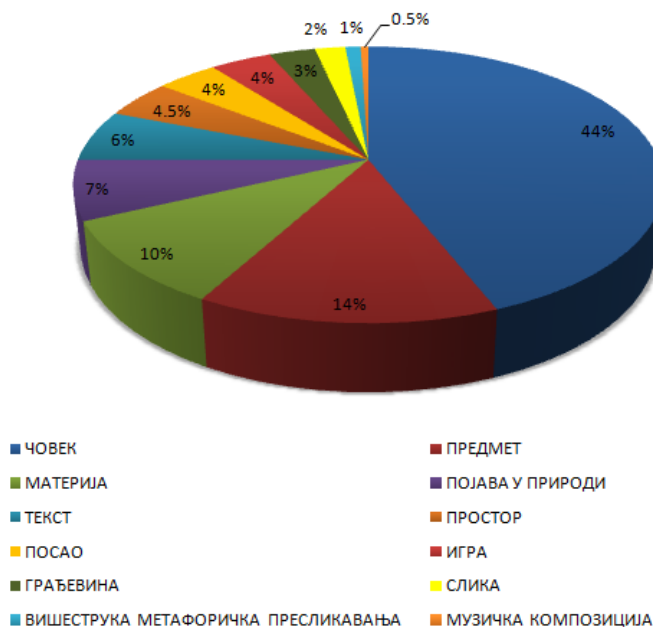
Уз то, категорије, по ставовима когнитивиста, испољавају *сирруктуруираносиј радијалној ишија*, односно чине их чланови који су распоређени у центру, мало даље од њега, те на периферији, а центар јесте прототипски члан, који има своје екстензије, па су границе међу категоријама лабаве, мутне, *фази* (Ivić 2001⁹: 184; Радовановић 2009: 19–26). Из тог разлога могућа су и вишеструка појмовна пресликавања, а у истраживању се на основу статистичке анализе издваја и прототипски члан појмовне структуре *судбине*. Како одређени ниво поимања апстракција не проиходи само из специфичности датих садржаја него и из специфичности културе с којом је дати језик повезан, у анализи се разматрају и митологеме – компоненте које улазе у тумачење значења речи и представљају ослонац у колективној слици света говорника српског језика, а на основу којих настају различити културни концепти у којима се одсликава животно искуство и знање припадника говорне заједнице, као што је случај са *судбином* у

српском језику (Ристић – Радић-Дугоњић 1999: 14–15, 156). Такви појмови исказују високу постојаност и стабилност у времену, припадају сазнању и увек се реализују у значењу речи, те откривају особености културе носилаца српског језика (Ристић – Радић-Дугоњић 1999: 12–14, 158). Зато се постојаност прототипа и динамика категоризовања (Ivić 2001⁹: 187–188) проверавају поређем са старијим језичким исказима представљеним у Вуковом *Српском рјечнику* и историјском *Рјечнику хрватскоја или српскоја језика* и дуготрајним изразима као што су пословице и стихови из народних епских песама, у којима је могуће да је нека од концептуализација сачувана и *замрзнуџа* (Драгићевић 2007: 99–100), односно да је појмовна метафора *окамењена* (Радовановић 2009: 101–105).

3. Анализа

Статистичка анализа процентуалне заступљености изворних домена у метафоричкој концептуализацији судбине показала је да је најфреквентнији домен ЧОВЕК (44%), после којег редом иду: ПРЕДМЕТ (14%), МАТЕРИЈА (10%), ПОЈАВА У ПРИРОДИ (7%), ТЕКСТ (6%), затим ПРОСТОР (4, 5%), ПОСАО и ИГРА (по 4%), ГРАЂЕВИНА (3%), СЛИКА (2%), те на крају, поред два забележена примера ВИШЕСТРУКИХ МЕТАФОРИЧКИХ ПРЕСЛИКАВАЊА (1%), и МУЗИЧКА КОМПОЗИЦИЈА (0,5%). При класификацији неће бити представљени сви ексцерпирани примери, већ искључиво они најрепрезентативнији и најилустративнији, како за домен у целини тако и за поједине њихове поддомене. Редослед приказа разврстаних примера почеће од ЧОВЕКА као најучесталијег и најтипичнијег изворног домена у метафоричким пресликавањима апстрактног појма *судбине*, али ће се даље кретати према међусобној блискости датих изворних домена и њиховом саображавању у јединствен појмовни оквир, односно према њиховој припадности двама метафоричким системима – ВЕЛИКИ ЛАНАЦ ПОСТОЈАЊА и СТРУКТУРА ДОГАЂАЈА.

Дијаграм 1: Процентуална заступљеност изворних домена у метафоричкој концептуализацији апстрактног појма *судбине*

3.1. СУДБИНА ЈЕ ЧОВЕК

Најчешћа појмовна метафора јесте СУДБИНА ЈЕ ЧОВЕК. Тиме резултати анализе кореспондирају с антропоморфним приказима судбине у словенском свету. Да је у питању човек од крви и меса показују нам примери у којима се истиче да *судбина* поседује део ЉУДСКОГ ТЕЛА – *џрсџи*, који на синтаксичком нивоу функционише као глава синтагме с лексемом *судбина* у значењу присвојнога генитива, при чему је у питању тип односа дела према целини, тј. однос мероничности (Антонић 2005: 144–145):

(1) „Јеси ли ожењен, младићу?“, упита намигујући. Јаков одмахну главом. „Ово је заиста *џрсџи* судбине“, узвикну човек. (Филип Давид: *Сан о љубави и смрти*)

Такође, *судбине* као и људи могу бити у крвној вези, међу собом СРОДНИЦИ, РОЂАЦИ:

- (2) ограничили смо се на указивање *сродне* судбине његових делова под бруталним терором, националном дискриминацијом и денационализацијом (под Бугарима и Мађарима), те геноцидним уништењем (у НДХ и тзв. Великој Албанији). (Бранко Петрановић: *Србија у Друјом свейском райу 1939–1945*)

Кад су у питању односи персонификоване судбине и стварнога човека, они се могу представити у складу с класификацијом судбине на три архетипа, тј. општија изворна домена, у оквиру којих се даље издвајају гешталти односно специфичнији изворни домени (уп. Чернейко 1997: 300, према Драгићевић 2007: 94).

3.1.1. СУДБИНА ЈЕ ОСОБА ПОДРЕЂЕНА НАМА

Архетип судбине као *силе* коју *покорavamo* могао би се сагледати и као ОСОБА КОЈА НАМ ЈЕ ПОДРЕЂЕНА, што се одражава и на синтаксичком нивоу. Наиме, како у примерима контекстуализована лексема *судбина* најчешће врши функцију директног објекта, иза реченичне структуре крије се семантичка улога пацијенса коју обавља појам *судбине* (Арсенијевић 2012: 7; 28).

Тако *судбина* може бити концептуализована као РОБ, при чему је објекат глагола *владају* или објекатски генитив уз именицу која припада семантичко-деривационој групи *nomina agentis* (Антонић 2005: 133):

- (3) Са собом је понео нешто мало ствари и ону стару Чарлијеву штоперицу. Видео је да *не влада* својом судбином. (Владимир Арсенијевић: *Предајор*)
- (4) како је веровао да знање отвара врата свакој тежњи за бољитком, осећао се и *испогарем* своје судбине. (Александар Тишма: *Употреба човека*)
- Такође, *судбина* може да се поима и као ЖРТВА, односно ОБЈЕКАТ НАСИЉА, који неко *ујрожава*:
- (5) а у време када се Милинко појавио у кући позади евангелистичке цркве Герхардову судбину у њеним очима још ништа *није ујрожавало*. (Александар Тишма: *Употреба човека*)

Међутим, на скали подређености *судбине*, тј. надређености особе над њом, судбина може бити и ОБЈЕКАТ ПАЖЊЕ, особа о којој се неко брине. То се запажа у примерима у којима је *судбина* објекат глагола *пазију*, *пребрију*, *бдеју*:

- (6) Што не значи никакву упадљиву или шумну екстраваганцију него један особит, миран метод који једнако *йази* и *йредухиџправа* судбину, *не да* јој да запрепашћујуће, да препада.³ (Исидора Секулић: *Кроника йаланачкој йробља*)
- (7) Била је то самоћа човека на власти, хотимично пуна значења. Самоћа стражара који *бди* над судбином још успаваног народа. (Мостови, бр. 110)

Не само да *судбина* може ступити у однос подређености према човеку већ заједно с човеком може бити подједнако подређена некоме, па су они на синтаксичком плану кообјекти социјативног типа (Антонић 2005: 266; Алановић 2019: 24–27). Тако *судбину* с неком особом може неко други да *венчава*, у чему се исказује појмовна метафора СУДБИНА ЈЕ НЕВЕСТА.⁴

- (8) и што је више осећала да *ја венчава*, место са собом, са његовом страховитом судбином. (Растко Петровић: *Са силама немерљивим*)

3.1.2. СУДБИНА ЈЕ ОСОБА У РАВНОПРАВНОМ ПОЛОЖАЈУ

Што се тиче другог архетипа који је установила Људмила Черњејко, судбина као *сила којој се не йокоравамо* (*йроџивник, нейријашељ*) имплицира да је у питању однос у којем су особе у равноправном положају или бар једна од њих стреми томе. У равноправном односу нека од особа из различитих побуда уме тежити томе да отворено показује своју вољу, што је и у складу са сценаријом *вољности/йредогређености* у српској језичкој слици света и култури (Ристић – Радић-Дугоњић 1999: 164). На тај начин, једна од особа могла би да поремети њихов хармоничан однос и да надјача другу. Стога се може говорити и о скали (не)сарадње или (не)трпељивости

³ Како је у овом контексту (*не*) *гаџи* каузативно-манипулативни глагол (контра)пермисивног односа (Алановић 2011: 96–97, 113), у овом се примеру, поред пацијентивне концептуализације *судбине*, исказаној у надређеној клаузи, огледа у подређеној клаузи, допуни глагола *гаџи*, и њена улога *субајенса*, чије делање зависи од дозволе *субајенса*, именице *меџод* концептуализоване као НАДРЕЂЕНА ОСОБА. Тако се (суб)агентивна концептуализација исказује у метафоричким изразима с глаголима *зайреџаишџиваџи*, *наџагаџи*.

⁴ Како овде судбина ступа у двоструки однос – према ономе ко је венчава (СВЕШТЕНИК, МАТИЧАР) и ономе с ким се венчава (МЛАДОЖЕЊА), у питању је двострука концептуализација појма *судбине* – и као ПОДРЕЂЕНЕ ОСОБЕ и као РАВНОПРАВНЕ ОСОБЕ, у чему се огледа фазичност и градуелност датих (пот)категорија у језику и мишљењу (Радовановић 2009: 19–26).

на коју се тачна природа односа између двеју особа смешта, а не само о скали надређености, односно подређености, која је релевантна за друга два архетипа *судбине* као ЧОВЕКА.

Најчешће је у питању семантичка улога адресата у реченици, те су при анализи забележени парови глагола дативне рекције и лексеме *судбине* као њиховог индиректног објекта. Међу њима издвајају се глаголи попут *захвалиши*, *осиавиши* и *преушијаиши* или њихови деривати настали процесом номинализације:

- (9) Није веровао у то, али је ипак *био захвалан* судбини што му још и њу није навалила на кичму. (Душан Недељковић: *Понедељак*)
- (10) Све судбини да *осиави*, па да, брекћући од здравља и снаге, са насладом чека када ће је који запросити, када ће јој бити венчање, када ће имати мужа. (Борисав Станковић: *Нечиста крв*)
- (11) [...] због слабости изнутра, спремности појединих генерала да бране само српске границе, *преушијајући* Хрватску њеној судбини. (Бранко Петрановић: *Србија у Другом светском рату 1939–1945*)

У примеру (10) запажа се и фигуративна метафора добијена додавањем обележја на дословну метафору. Пошто се *судбини* препушта да одлучује о даљем животу, поготово љубавном и породичном, она се метафорички пресликава у ОСОБУ ОД ПОВЕРЕЊА. Слична је ситуација и у примеру (11) – судбини као равноправној особи даје се да располаже нечим за шта испрва није била задужена, те јој се самим тим уступа да буде одговорна за то.⁵

Будући да се судбина често концептуализује као ПРОТИВНИК или НЕПРИЈАТЕЉ, присутне су и косубјекатске (коагентивне) конструкције социјативног типа и несарадничког и опозитивног односа (Васић 1998: 80–81; Антонић 2005: 264–266). Да је судбина најчешће ПРОТИВНИК, којем се говорници српског језика супротстављају, желећи да сами владају својим животом и не мирећи се с фатализмом (Ристић – Радић-Дугоњић 1999: 167), показују и следећи примери добијени номинализацијом глагола *суочити се*

⁵ Будући да у овим примерима из односа *повењења* израста и својство *одговорности*, *судбина* се концептуализује и као ПРОАКТИВНА ОДГОВОРНА ОСОБА, у чему се исказује фазичност, градуелност датих специфичнијих изворних домена (Радовановић 2009: 19–26).

и *састаїати се*, као и пример с глаголом *їозубаїти се* у значењу ‘посвађати се’ (РМС IV: 608):

- (12) Стајао сам, чинило ми се, *суочен* са самом судбином, оном истом која ме *је била окрзнула* још онде код куће. (Александар Тишма: *Широка враїа*)
- (13) Ево идем, пријатељу. На *састїанак* са својом судбином. (Мостови, бр. 110)
- (14) Решила се била тада на врсту еманципације. И личила јој је еманципација, личило јој је да *се* мало *їозуба* са судбином. (Исидора Секулић: *Кроника їаланачкої їробља*)

Судбина као ПРОТИВНИК може да *окрзне* некога, што показује пример (15), као и да *удар*и некога (уп. Чернейко 1997: 300, према Драгићевић 207: 94), те се њени ударци *очекују*, *їримају* и *їодносе*:

- (15) [...] а све више времена проводила у оној посебној обамрлости духа са којом *се очекује* завршни *ударац* судбине. (Мирослав Поповић: *Судбине*)
- (16) [...] али је морала да се растане и сада се вратила да *їрими ударац* судбине. (Мирослав Поповић: *Судбине*)
- (17) Ако ми и неће донети углед и славу, мислио је Павле Кузмич, та сазнања ће ме припремити да мирно *їоднесем ударце* земаљске судбине. (Светислав Басара: *Фама о бисиклїстїима*)

У оквиру овакве концептуализације *судбине* могући су и фигуративни метафорички изрази, па се у следећем примеру ПРОТИВНИК конкретизује као БОКСЕР, који притом наноси *ударце у серијама*:

- (18) Човек коме је судбина *нанела неколико узасїоїних удараца*, а она их скоро увек и наноси тако – у *серијама*. (Мирослав Поповић: *Судбине*)

Тај ПРОТИВНИК може бити обележен и као ОПАСАН, што се огледа у следећој фигуративној метафори, у облику метафоричког израза с глаголом *остати* и модификатором улоге *агенс* – изразом *сџм* (Ивић 2000: 464):

- (19) [...] смишљање опасности по Мила Ђукановића указује да је у ствари највећа опасност за њега да га нико не напада и да *осїане сам* са судбином својих дела. (Политика, 4. 8. 2000)

А могуће је да буде и ЛУКАВ ПРОТИВНИК, од чије је *їреїреденосїи* потребно *зашїїиїи се*, при чему се у датом примеру исказује фигуративност, стилогеност појмовне метафоре:

- (20) У себи сам давао за право само њиховој самилости, односно, имао сам осећај да ме ништа не може *зашићити* од *прејредености* судбине. (Мостови, бр. 111)

Уз то, при анализи су забележени примери с облицима глагола *йомирити се*, те су *судбина* и појединац ИЗМИРЕНИ ПРОТИВНИЦИ:

- (21) Стигли су до зида. Нихил је био *йомирен* са судбином. Зажмурио је. (Владимир Арсенијевић: *Прегајор*)
(22) Изгледа да *се* брат *йомирио* са судбином. Колико могу да разумем, теши се што је био најчувенија мечка нашег тамног вилајета. (Милицав Савић: *Војвода Вук*)

Притом је забележен и пример с глаголом *измирити се*, који представља фигуративну метафору с додатним обележјем. Наиме, особа и *судбина* у таквим су односима помирености да су досегли и ниво равнодушности, атараксије:

- (23) [...] стари био весео Диоген, а млађи суморан Диоген; обојица *измирени* са судбином до равнодушности, само стари од оптимистичке, млади од песимистичке равнодушности. (Исидора Секулић: *Кроника љаланацкој тробља*)

На скали (не)трпелјивости између двеју особа с равноправним односом снага и способности на крајњем негативном полу јесте НЕПРИЈАТЕЉ, као особа која другој жели и чини зло. Овај изворни домен може се даље спецификовати у ПРОГОНИТЕЉА, при чему у издвојеним фигуративним метафорама одређену особу *судбина* *ирајти*, *јони* или је из истог разлога тера да јој *умакне* успешно или да *бежи* од ње безуспешно:

- (24) Ако се моје недаће заврше, све ћемо средити, али ако нас буде *ирајила* иста ова судбина, да ли ћеш, несрећнице, дати и оно мало што ти је остало? (Мостови, бр. 103)
(25) по делима и радовима наших људи који су се *јоњени* тешком нашом судбином склонили у Француску. (Александра Вранеш: *Срјска библиографија у области књижевности, језика и библиојекарсиа...*)
(26) Ипак, пошто нико не може да *јобејне* од судбине, даћу све од себе да што пре стигнем. (Мостови, бр. 103)
(27) Тој судбини *умакао сам* готово случајно, зато што су моји родитељи хтели и могли да ме пошаљу, када сам имао двадесет четири године, у Париз. (Мостови, бр. 109)

Противно свему овоме, с обзиром на то да се *судбина* концептуализује као равноправна особа, могуће је и усмерење ка позитивном полу скале (не)трпељивости, па се тако испољава и појмовна метафора СУДБИНА ЈЕ САГОВОРНИК, која одражава сараднички партнерски однос међу агенсима (Антонић 2005: 266):

(28) Он *разговара* са судбином, како год је називали: бог или природа, оводрана или онодрана сила. (Ото Бихаљи Мерин: *Градињели модерне мисли*)

С тим у вези, пошто може равноправно учествовати у заједничким радњама, судбина се може концептуализовати и као САУЧЕСНИК. Тај саучесник даље се може конкретизовати. Тиме се у следећем примеру огледа фигуративна метафора СУДБИНА ЈЕ САУЧЕСНИК У ИГРИ, на шта нас упућује глагол *йои́раи́и се*:

(29) Неколико пута *су се йои́рали* са судбином, Витакић је из аута предао лопту противнику, после чега за Коцића није било спаса. (Политика, 8. 3. 2000)

3.1.3. СУДБИНА ЈЕ ОСОБА НАДРЕЂЕНА НАМА

Трећи архетип Љ. Черњејко – *сила којој се њокоравамо (власти)* – најзаступљенији је у оквиру изворног домена ЧОВЕК, што се одражава као појмовна метафора СУДБИНА ЈЕ ОСОБА НАДРЕЂЕНА НАМА. На синтаксичком плану концепт *судбине* готово по правилу има улогу агенса, који је најчешће формализован као граматички субјекат активне реченице. Поред тога, показује се да судбина концептуализована као човек у таквим случајевима има својства прототипичног агенса, који као вршилац радње испуњава услове релевантне за категорију агентивности – *би́и́и у њокре́и́у, во́љно узрокова́и́и радњу и кони́ролиса́и́и је* (Ивић 2002: 15–16), тј. у агентивној концептуализацији *судбине* крије се и њена *оги́ворности* за дату радњу (Ивић 2000: 465; Ивић 2002: 16).

Тако се судбина концептуализује као ПРОАКТИВНА ОДГОВОРНА ОСОБА, која учествује у различитим радњама – *уређује, одлучује, ини́тервенише, решава и нуди*:

(30) [...] и никако да мрдне, иако осећа да је Судбина неке ствари исправно *уредила*. (Владимир Арсенијевић: *Предајор*)

- (31) [...] јер му се чини да је добио и коначни знак да је, бирајући између двеју крајности, његова судбина *одлучила*. (Александар Тишма: *Ујоштреба човека*)
- (32) Паланка најзад увиде да судбина неће да *интервенише*, и да ће Павле истински отићи у Париз. (Исидора Секулић: *Кроника љаланацкој љробља*)
- (33) [...] објављивала стручне чланке и књиге... А онда је судбина *решила* да ме споји с Мирком и потпуно изокрене мој свет. (Политика, 21. 2. 2010)
- (34) Судбина ју је дакле *нудила* обојици, но њену понуду је у то време прихватио само Милинко. На Средоја је Вера деловала одбојно. (Александар Тишма: *Ујоштреба човека*)

Другима *годељује* децу, *даје* времена или *намењује* много патњи:

- (35) [...] наше миљенице Ребека и Рахела, казује Љиљана и додаје да је срећна жена јер јој је судбина *годелила* лепу и здраву децу. (Политика, 8. 10. 2008)
- (36) А пошто ми је судбина *гала* времена да много чему присуствујем, да о много чему стекнем властито мишљење и да га онда и по неколико пута променим. (Мирослав Поповић: *Судбине*)
- (37) Уистину, међутим, судбина ми је *наменила* много патњи, и дивљење те двојице старијих колега, зачињено самилошћу. (Мостови, бр. 111)

Она *сџавља љрсџ* на чело и *размишља*, чиме показује и способност контемплације својствене људима, или као било која особа има своје жеље и очекивања, што исказују метафорички изрази с глаголима *хџеџи* и *(о)чек(ив)аџи*:

- (38) Тамо, и судбина и људост и неправда *сџавише љрсџ* на чело и *размислише*, и би чудо. (Исидора Секулић: *Кроника љаланацкој љробља*)
- (39) Ако судбина *хоће* да он данас умре, онда ће умрети; а ако не, проћи ће између мина и спасти се. (Мостови, бр. 104)
- (40) Теме о којима се говорило биле су разноврсне, али на крају су се сводиле само на једну – на судбину која *чека* Јевреје у овом рату. (Мирослав Поповић: *Судбине*)
- (41) Слична судбина *очекивала је* и Балкански савез после пораза Француске. (Бранко Петрановић: *Србија у Друјом свејском рајџу 1939–1945*)

Затим, судбина уме да *занесе* другу особу као да је предмет или да је *џриџне* као да је животиња:

- (42) А код нас тамо, вода има крила, лети низ планину као тица! ...Аох, куд мене судбина *занесе*... (Исидора Секулић: *Кроника љаланацкој љробља*)
- (43) Био је то један од оних потеза судбине који одједаред *џриџну* живот како се живот није надао. (Исидора Секулић: *Кроника љаланацкој љробља*)

У датим примерима постиже се фигуративност и стилогеност датих појмовних метафора. Наиме, у примеру (42) глагол *занејти* им значење ‘однети, одвући, гурнути на тешко приступачно место’ (РСЈ: 387), што показује и заменички прилог *куд* као његов спацијални детерминатор. Самим тим, у овом контексту се огледа и додатна појмовна метафора ЧОВЕК ЈЕ ПРЕДМЕТ, заснована на метафоричком појмовном пресликавању из изворног конкретног, али јасније структурираног домена у циљни, такође конкретан, а нејасније структуриран домен (Расулић – Мишковић–Лукић 2020: 15). У примеру (43) глагол *пријети* има значење ‘(при)везати на паши домаћу животињу дугим конопцем, ланцем и сл. за дрво, колац и сл. да не може побећи’ (РСЈ: 1029; РМС V: 87), те се изворни домен даље конкретизује у ВЛАСНИК ЖИВОТИЊЕ, ПАСТИР. Притом, објекат датог глагола представља метафорички израз појмовне метафоре ЛЉДСКИ ЖИВОТ ЈЕ ЖИВОТИЊА.

Осим у функцији граматичког субјекта, појам *судбине* може се налазити и у другачијим синтаксичким окружењима, у којима се опет запајају њена агентивност и одговорност. Синтагме с лексемом *судбина* у виду субјекатског генитива (Антонић 2005: 127) показују да се персонификована судбина може поимати и као неко ко на друге *делује* својим понашањем или као неко ко се обазире на друге, па им удељује *знаке љажње*:

- (44) Тек што је поодрастао, већ је упознао највећи бол и несрећу. Да сматрам да је то, како ти кажеш, *дело* судбине, подносио бих мало лакше. (Мостови, бр. 103)
- (45) Кузњецов виде у томе саркастични *знак љажње* судбине или провиђења; на тај дан, пре равно десет година, био је ухапшен. (Светислав Басара: *Фама о бициклстима*)

Као ОСОБА НАДРЕЂЕНА НЕКОМЕ *судбина* се може концептуализовати и као СУДИЈА, који *досуђује* у корист или на штету некога, чиме и *заузима сцџрану*:

- (46) [...] него је била сигурна да ће Софка, кад дође и види је овако просту, увучену, суву, чисто *проклеши* судбу што јој *досудила* да такву свекрву има. (Борисав Станковић: *Нечистиа крв*)
- (47) [...] обратио се пуковник Саво Оровић, командант Бокототорског пука, с речима да је судбина *на сцџрани* Југославије. (Бранко Петрановић: *Србија у Друјом свейском рају 1939–1945*)

Уз то, у примеру (46) додатним обележјем исказује се и фигуративна метафора – како је *судбина* досудила на штету заинтересоване стране у спору, особа је *ћроклиње*, чиме постаје ОЗЛОГЛАШЕНИ СУДИЈА.

Судбина се може поимати и као ВЛАСТОДРЖАЦ, те својим подређенима нешто *дозвољава* и *дойушића*, но може као неки владари бити и *немилосрдна*:

- (48) [...] љубавна прича у којој судбина аутору *не дозвољава* да „Амаркорд” Фредерика Фелинија, свог уметничког идола, одгледа без жене свог живота. (Политика, 23. 10. 2010)
- (49) Али као и други Јевреји, мислим да немам довољно личне личности. Судбина наша *не дойушића* нам да живимо за искључиво једну, чисто приватну ствар. (Исидора Секулић: *Кроника љаланачкој ћробља*)
- (50) И тако – авај *немилосрдне* судбине! – нађох стихове. (Растко Петровић: *Немојући рајар*)

Њој као ВЛАСТОДРШЦУ, односно ВЛАСТИ неко може да се *преда* или да јој *пркоси* ‘изражавајући поступак противан њеној вољи или мишљењу’ (РМС V: 127):

- (51) И *ћрегаде се* својој судбини, мислећи да избије малог Илицу што му је овог објесио о врат. (Вук Милићевић: *Бесћуће*)
- (52) Сада је могао, у релативном миру бараке, да прослави бесмислен јубилеј. И он, *ћркосећи* судбини, одлучи да га прослави. (Светислав Басара: *Фама о бициклисћима*)

Пошто је судбина ВЛАСТОДРЖАЦ, њену улогу може да *обавља неко грући*, да је *одмењује*. Тим се додатним обележјем исказује фигуративна метафора у следећем примеру:

- (53) Али остаје отворено питање у којој је мери Макс Брод сам *вршио функцију* судбине у односу на пријатеља и песника Кафку када је његовом делу, по сопственом нахођењу, дао коначну архитектонску целину. (Ото Бихаљи Мерин: *Грађићељи модерне мисли*)

Изузев СУДИЈЕ и ВЛАСТОДРШЦА, *судбина* се може поимати и као нечији ПОКРОВИТЕЉ. Тиме она има своје *миљенике*, оне ‘који уживају посебну наклоност и заштиту’ (РСЈ: 696), као и *изабранике*:

- (54) Тако да немамо разлога да оспоримо оцену да је срећковић, односно *миљеник* судбине. (Мостови, бр. 111)
- (55) [...] једностраношћу политике, засноване на нереалним основама, *изабраницима* судбине није тешко изазвати непријатеље покрета, нације

или државе. (Бранко Петрановић: *Србија у Друћом свејском рајћу 1939–1945*)

Запажа се и метафоричко појмовно пресликавање СУДБИНЕ у ОФИЦИРА, који *расјорећује* нечије госте као своје трупе, али *нејправилно*:

- (56) Тек после кратког неспоразума разумем његово очајање, не што добија госте, већ што му их судбина *не расјорећује* правилно. (Растко Петровић: *Африка*)

Затим је ту и појмовна метафора СУДБИНА ЈЕ РОБОВЛАСНИК. Човек представља њеног *слугу*, који се притом из њених окова жели *ослободити*:

- (57) Највеће добро које може да их задеси то је да преживе. Те безвољне *слује* судбине на ред терају, а њихов протест против неправде и патње јесте протест породичних робова. (Ото Бихаљи Мерин: *Градићели модерне мисли*)
- (58) И Линда почиње да ради на *ослобођењу* човека од његове трагичне судбине, коначно и заувек, на вечитом ослобођењу од мука и глади и неправде. (Ото Бихаљи Мерин: *Градићели модерне мисли*)

Појам *судбине* концептуализује се и као ПОСЛОДАВАЦ. Тако другоме она *додељује ѿсао* или одређени *круј рага*:

- (59) Пошто ми је судбина већ *доделила* овај *ѿсао*, мислим да је не смем разочарати. (Мирослав Поповић: *Судбине*)
- (60) [...] помишљали су често да је за ову жену штета што јој је судбина *доделила* тако узак и тако низак *круј рага*. (Иво Андрић: *На Дрини ћурија*)

Поред тога што се у оквиру појмовне структуре ОСОБА У РАВНОПРАВНОМ ПОЛОЖАЈУ *судбина* концептуализује и као УЧЕСНИК У ИГРИ, она се у оквиру појмовне структуре ОСОБА КОЈА НАМ ЈЕ НАДРЕЂЕНА концептуализује и као КРУПИЈЕ, који *намешћиа* карте, или ПОКРЕТАЧ ИГРЕ, која може узроковати *ѿраичне* последице, изгледати *чудно* или изазивати *смех*:

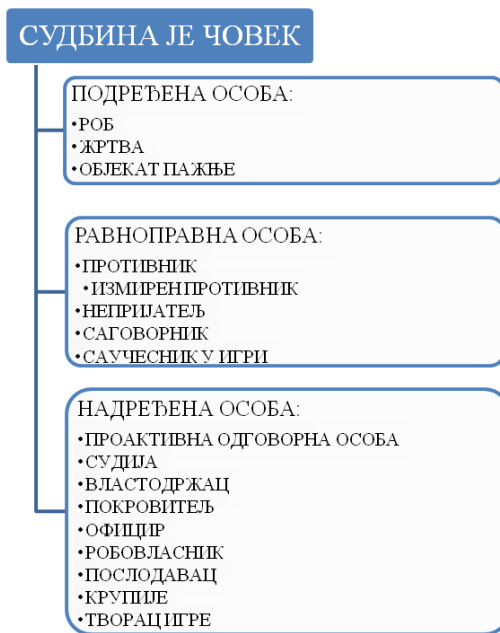
- (61) Нисмо ми глупи низашта, мој Журајице, него је нама судбина *намешала* лоше карте: мени да гледам целог века коњима под реп... (Мирослав Поповић: *Судбине*)
- (62) лагано су се и друге храбре или очајне жене – најчешће оне које би трагичном *ѿром* судбине, попут Але Махмуде и њене мајке, остале сасвим саме на овом свету – појављивале и придруживале им се. (Владимир Арсенијевић: *Прегајор*)

- (63) Наиме, отац професора Матеа је био француски војник који је чудном *и́ром* судбине с нашом војском прошао голготу повлачења преко Албаније. (Вива, април 2001)
- (64) Могао сам да прснем у смех, али не нужно од радости; пре због шаљиве, будаласте *и́ре* судбине. (Мостови, бр. 110)

С овим у вези је и забележена фигуративна метафора СУДБИНА ЈЕ ЛУТКАР. Таква конкретизација ПОКРЕТАЧА ИГРЕ постиже се глаголом *и́оиправати се* у чијем се објекту крије још једна појмовна метафора – ЧОВЕК ЈЕ ЛУТКА:

- (65) Будући да није посве тачно знао значење руског израза, учинило му се да он има негативан предзнак: као да су га видели као човека-лутку којим се судбина *и́оиправа*. (Мостови, бр. 111)

Дијаграм 2: Специфичнији изворни домени у оквиру домена ЧОВЕК

3.2. СУДБИНА ЈЕ ПРЕДМЕТ

Анализа је показала да је изузетно продуктивна појмовна метафора СУДБИНА ЈЕ ПРЕДМЕТ, која се исказује различитим могућим метафоричким изразима. Како се ради о веома честом искуственом гешталту који настаје на основу физичке интеракције с тродимензионалном стварношћу (Klikovac 2004: 85; Расулић – Мишковић-Лукић 2020: 16–17), изглед, употребљивост и намена предмета даље се конкретизују у специфичније изворне домене. На реченичном нивоу најчешће је у питању објекат глагола различитих (под)типова манипулације – глагола сепаратно-моционог, конекционог, трансформационог и креативног односа, те објекат глагола визуелноперцептивне групе (Арсенијевић 2012: 37–38; 43–45; 51–64; 84–85). Тако предмет има своја визуелна својства и састав. С тим у вези је концептуализација судбине као ВИДЉИВОГ ПРЕДМЕТА, који може бити *нејрозиран*, али видљив за некога другог, *необичној* изгледа, или предмет чији облик је *јроменљив* (уп. Klikovac 2004: 87):

- (66) [...] она му *гледа* судбину из карата на један стари и веома спор начин. (Милорад Павић: *Хазарски речник*)
- (67) То Даубманусово издање – речник речника о хазарском царству, имало је *необичну* судбину. (Милорад Павић: *Хазарски речник*)
- (68) Као што је за живота Јосифова никада нико није чуо да жауче или да се жали, или тражи начин да *јромени* судбину. (Исидора Секулић: *Кроника њаланачкој јробља*)

Састав тог предмета такав је да је он ДЕЉИВ, НЕДЕЉИВ или СПОЈИВ. Као предмет *судбина* је *јојјјуна* или се може (*јо*)*делијши*, при чему се нешто и *одваја* од ње; *нераскидива* је; *сјаја се* с другим предметима:

- (69) Тако се догодило да овај филм који је, нажалост, *јоделио* судбину многих домаћих остварења. (Политика, 3. 8. 2000)
- (70) Због своје оскудности, грађевинско земљиште представља посебан вид земљишта које *дели* судбину тржишне конкуренције, закона понуде и тражње и представља економско добро. (*Закон о јросјорном јлану Републике Србије од 2010. до 2020. јодине*)⁶

⁶ Иако се у претходна два примера појављују конструкције налик глаголској перифрази *делијши мишљење* ‘имати исто мишљење као други’, имплицирана једнакост, тј. истоврсност СУДБИНА управо проистиче из дељења ПРЕДМЕТА тако да

- (71) ВАСИЛИЈЕ: Немамо ми зашта да вам праштамо! Све што се десило, све је то *део* нашег посла и *наше судбине!* (Љубомир Симовић: *Путијујуће ѿозоришиће Шојаловић*)⁷
- (72) И ја бих да ми кажете не може ли се бар уз тај бол родити и та величанствена *ѿѿиуносѿи* наше судбине. (Растко Петровић: *Са силама немерљивим*)
- (73) Ја сам у стању да *се одвојим* од своје личне судбине. (Александар Тишма: *Уѿѿреба човека*)⁸
- (74) [...] два народа истог корена, чије је историјско постојање и заједништво много пута до сада потврђено, а судбина живљења и опстанка *нераскидива*. (Политика, 8. 3. 2000)
- (75) Судбину малог човека Шагал *сѿаја* са основним симболима егзистенције. (Ото Бихаљи Мерин: *Грађићељи модерне мисли*)

Кад је у питању употребљивост тога предмета, *судбина* се поима и као ПРЕДМЕТ КОЈИМ СЕ МОЖЕ РУКОВАТИ, на шта упућује, поред глагола (*ѿре*)*узетѿи*, и спацијални прилошки израз *у своје руке*:

- (76) Станкину судбину *узимала је* она *у своје руке*. Онда седе крај штедњака на ниску шамлицу, подиже са пода дрвену карлицу. (Бранимир Ћосић: *Кроз књиће и књижевносѿи*)
- (77) Устав је промењен редовном процедуром, тако да се, данас, као на длану, види да *су судбину своје државе у своје руке ѿреузели* њени грађани а не партије. (Политика, 3. 8. 2000)

У случају да је *судбина* НЕУПОТРЕБЉИВ ПРЕДМЕТ, постоји начин да се *ѿѿрави*:

- (78) Зар нема практичних последица које треба повући, захтева које треба поставити, начина да се *ѿѿрави* судбина тешке књижевности у нашем крају света? (Мостови, бр. 100)

‘свако добије део’ (РМС IV: 551), с тим што се у овим случајевима дели на две једнаке половине.

⁷ Како се *судбина* концептуализује као предмет, она је формализована као партитивни генитив дате синтагме, у којој именица *део* представља њен управни члан – паранумерички квантификатор којим се именује део целине неодређене величине (Антонић 2005: 142–143).

⁸ У ово примеру присутна је још једна појмовна метафора. Човек, субјекат реченице, у датом се метафоричком изразу такође концептуализује као предмет, у складу с принципом пресликавања од јасније ка нејасније структурираном конкретном домену (Расулић – Мишковић-Лукић 2020: 15).

Због своје неупотребљивости, али и *ишежине*, *судбина* се може концептуализовати и као ТЕРЕТ, који *иријиска* човека или га он *иодноси*:

- (79) Пишем зато да би се разредила помрчина и да би судбина мање *иријискала* људе. Зашто бих иначе писао? (Ото Бихаљи Мерин: *Градијељи модерне мисли*)
- (80) Има људи који никада нису упознали срећу, али стоички *иодносе* своју *иешку* судбину, не желећи да било кога оптерете, иако им је помоћ преко потребна. (www.rts.rs, 14. 11. 2009)

Што се могућих намена тиче, *судбина* се метафорички пресликава у ПРЕДМЕТ ЗА ТРАМПУ, који људи *замањују* или *иреузимају* *узајамно*, НАМЕШТАЈ, за који је потребно пронаћи *куџак*, ТАС НА ВАГИ, коју треба *уравноишежити*, те у ПОСУДУ, коју човек *исјуњава* до врха:

- (81) Међу онима који чекају на том месту у реду да *замене* своју судбину с неким другим, било ким, највише је увек Хазара. (Милорад Павић: *Хазарски речник*)
- (82) [...] надаље *иреузимају* *узајамно* сваки име и судбину оног другог, и настављају живот у замењеним улогама, као да су променили капе. (Милорад Павић: *Хазарски речник*)
- (83) Можда је то одговор на питање постављено с почетка текста: „Где пронаћи *куџак* за своју судбину?” (Вива, фебруар 2001)⁹
- (84) Наша далека прошлост као Африканаца, коју никада не смемо заборавити, мора да се *уравноишежи* са сложенем судбином каква је бити Американац. (Мостови, бр. 100)¹⁰
- (85) [...] постоји велика љубав према човечанству и упорна чежња да видим човечанство како, под божјом руком, *исјуњава* своју највишу судбину. (Мостови, бр. 111)

⁹ Концептуализацији *судбине* као намештаја доприноси и то што глагол *иронаћи*, поред свог директног објекта у облику беспредлошког акузатива – именице *куџак*, везује за себе и индиректни објекат, тзв. објекат намене – именицу *судбина* у облику акузатива с предлогом *за*, при чему се пресупонира и агенсова намера да изврши радњу (*иронаћи*) како би нешто (*куџак*) служило нечему (*судбини* као НАМЕШТАЈУ) (Антонић 2005: 205–206).

¹⁰ У овом примеру *судбина* као један ТАС НА ВАГИ заправо представља на синтаксичком плану косубјекат социјативног типа у пасивној реченици (Васић 1998: 80–81; Алановић 2019: 26), док је граматички субјекат дате пасивне реченице с глаголом *уравноишежити* у значењу ‘довести у равнотежу, ускладити’ (РСЈ: 1378) као предикатом заправо синтагма с именицом *ишлошти*, те се ПРОШЛОСТ поима као други ТАС НА ВАГИ.

3.3. СУДБИНА ЈЕ ГРАЂЕВИНА

Један од могућих изворних домена за метафоричку концептуализацију *судбине* јесте и ГРАЂЕВИНА. Синтаксички је *судбина* у таквим примерима објекат креативних глагола попут глагола *градијити* или *йравијити* (уп. Арсенијевић 2012: 60). У следећим примерима СУДБИНА ЈЕ ГРАЂЕВИНА, коју људи *граде*, *йраве* њу или њен *йлоцрт*:

- (86) Прибићевић је градио *судбину* Срба у Хрватској на сарадњи с Хрватима, сматрајући да српски народ у Хрватској не сме постати маљ у рукама србијанских странака против Хрвата. (Бранко Петрановић: *Србија у Другом светском рату 1939–1945*)
- (87) Писање романа је превасходно моћни антрополошки чин. А то се данас заборавља. Писац *йрави* судбину човека, ствара нешто живо. (Политика, 19. 9. 2009.)
- (88) Путање живота постоје, али, плитке, неизразите, нису од оних што се на *йлоцрту* судбине голим оком опажају или су такве природе да их као људске стопе не примамо. (Борислав Пекић: *Човек који је јео смрт 1793*)

У датим примерима постижу се и фигуративне појмовне метафоре, било додатним обележјем у метафоричком изразу као у првом случају било конкретизацијом изворног домена као у другом. У примеру (86) истиче се *сарадња* као ТЕМЕЉ на којем се гради *судбина*, док се у примеру (87) *судбина* издваја као ПРОЈЕКТОВАНА ГРАЂЕВИНА, која има свој ТЛОЦРТ.

3.4. СУДБИНА ЈЕ ТЕКСТ

Резултати анализе потврђују да се *судбина* у српском језику поима и као ТЕКСТ. Наиме, у српским народним говорима таква концептуализација судбине лексикализује се у лексему *упис*, која означава митолошко биће што одређује нечију судбину и животни ток, и то често заједно с другим бићем – *урисом*, како је у Далмацији, или *усудом*, нпр. у Славонији (СМЕР: 518–521; 555). Самим тим, *судбина* је у реченици најчешће објекат глагола процедуралног односа (вештинā) (Арсенијевић 2012: 102–103).

Стога су забележена метафоричка пресликавања *судбине* у ЗАПИС, који је (на нечему) *записан*, *исписан*, може да се *чита* или чак *учи напамет*:

- (89) [...] подметнуо сваком од нас оно које је сматрао одговарајућим или оно које је најбоље *исписивало* нашу судбину по његовој жељи. (Мирјана Новаковић: *Страх и његов слуја*)

- (90) Окренуо се на бок, видео сам га у свој његовој раскоши: крв-црвена пераја, сребрnobели трбух, загаситожуте бокове са магично сложенем крљушти у којој је *зайисана* историја и судбина света. (Михајло Пантић: *Дан за кленове*)
- (91) [...] бележили су пажљиво своја осматрања снова као што негде раде осматрачи неба или *чишачи* судбине из Сунца и звезда. (Милорад Павић: *Хазарски речник*)¹¹
- (92) Умрли, који су у контакту с најнижом хијерархијом анђела, саветују живеће како да поступају у историји. Будући чланови за то време *уче* своје судбине *најамеи*. (Светислав Басара: *Фама о бициклистима*)

Поред тога, заступљена је и појмовна метафора СУДБИНА ЈЕ СПИСАК, те именица *судбина* у реченици врши функцију спацијалног детерминатора:

- (93) [...] ценим провиденцијалну равнотежу, унапред *уписану* у моју судбину: популарности никада сувише, баш колико треба. (Мостови, бр. 101)
Концепт *судбине* метафорички се изражава и као КЊИГА:
- (94) Судбине свих људских сојева, *књија* народа уписана је у свемиру, где свака звезда представља гнездо. (Милорад Павић: *Хазарски речник*)
- (95) [...] учинио сам све какао је речено и записано у великој звезданој *књизи* судбине, издржао сам све његове ударе, сва лукавства. (Михајло Пантић: *Дан за кленове*)

У примеру (95) придевима *велика* и *звездана* конкретно се описује КЊИГА, те се тај метафорички израз може протумачити и као фигуративна метафора СУДБИНА ЈЕ АСТРОНОМСКИ АТЛАС.

А може да се поима и као ПИСМО, које је *зайечаћено*:

- (96) [...] помислите на савршенство призора Чеове главе уоквирене лављом гривом на постерима у спаваћим собама левичара широм света – и наша судбина као заљубљених жена била је *зайечаћена*. (Мостови, бр. 111)
- (97) [...] сваком Ирачану који би јој доспео у руке, без обзира на године, пол или статус, грозна судбина била је унапред *зайечаћена*. (Владимир Арсенијевић: *Предатор*)

У примеру (97) издваја се и фигуративна метафора СУДБИНА ЈЕ ПИСМО НЕПРИЈАТНЕ ТЕМАТИКЕ, при чему је у датом метафоричком изразу придев *грозна* додатно обележје о утиску који изазива писмо.

¹¹ У овом примеру именица *судбина* јесте у виду објекатског генитива у синтагми чији је главни члан *чишач* као именица *nomina agentis* (Антонић 2005: 133).

3.5. СУДБИНА ЈЕ СЛИКА

Резултати анализе слажу се и са српским народним веровањима у којима се *судбина* поима као СЛИКА. Тако се, нпр. у крајевима попут Буковице *судбина* лексикализује и као *урис* (СМЕР: 518–521; 555), што представља девербативну именицу насталу од глагола *(у)рисаџи*, ‘(у)цртати’ (РСЈ: 1145). У анализираном корпусу концептуализација *судбине* као СЛИКЕ огледа се у примерима у којима се она *излаже*, њене главне линије се *исцртавају*, може да послужи као *илустрација* или је у форми *портрета*:

- (98) Најзад, у завршној глави кратко се али оштро *излаже као слика* зле судбине јунакињиних потомака, почев од деце, која су „била све блеђа, подбухлија”. (Новица Петковић: *Два српска романа*)
- (99) Покушаћу, драга пријатељице, да Вам овде *исцртајам главне линије* те величанствене слике судбине сунаца, како су је израдили Русел и Едингтон. (Милутин Миланковић: *Кроз васиону и векове*)
- (100) [...]довољно материјала који би им помогао да боље схвате националну прошлост и историју (а историјска *слика* судбине Стојана Јанковића, ускочког војводе им је за то најбоља *илустрација*). (Политикини културни додаци, 2000)
- (101) *Портрети* грчке судбине. Сећам се једне друге Атине, не тако давно, од пре свега десетак година, која је била, чинило ми се, најсрећнији град на свету. (Политика, 9. 11. 2010)

3.6. СУДБИНА ЈЕ МУЗИЧКА КОМПОЗИЦИЈА

У анализи се запажа и пример појмовне метафоре СУДБИНА ЈЕ МУЗИЧКА КОМПОЗИЦИЈА, те се она може *укомпоновати*. Штавише, објекат тог глагола најчешће је уметничко, музичко дело (РСЈ: 1359). Притом, у датом контексту изворни домен појмовне метафоре конкретизује се придевом *обимна* и придевским изразом у *наставацима*, па настаје фигуративна метафора СУДБИНА ЈЕ СИМФОНИЈА:

- (102) Детаљна библиографска истраживања *укомпонована* су и у обимну књижевно-историјску судбину о Сими Милутиновићу Сарајлији, која је у *наставацима* штампана у Просветном гласнику од јуна 1892. до фебруара 1893. (Александра Вранеш: *Српска библиографија у областима књижевности, језика и библиотекарства...*)

3.7. СУДБИНА ЈЕ ПОЈАВА У ПРИРОДИ

Резултати анализе сагласни су с тврдњом Рајне Драгићевић „да овај појам доживљавамо као некакву силу” (2007: 95). Штавише, ексцерпирани примери метафоричке концептуализације *судбине* показују да су могућа појмовна пресликавања усмерена ка људској спознаји појава и законитости у природи. Пошто је у питању општија појмовна метафора СУДБИНА ЈЕ ПОЈАВА У ПРИРОДИ, она се даље разлаже на аналогije с неколико конкретнијих природних феномена.

Тако *судбина* може бити концептуализована као НЕВРЕМЕ, које неко може успети да *избејне* ‘склонивши се’ (РМС II: 357–358):

(103) [...] два примерка избегла ту *судбину* и остала у оптицају. (Милорад Павић: *Хазарски речник*)

Будући да компарација уз лексичку метафору представља један од двају основних видова метафоричког израза (Klikovac 2004: 84), могућа је и појмовна метафора СУДБИНА ЈЕ ВЕТАР. Зато *судбина* као ветар *сабија*:

(104) Као оно што ветар сабије откинуто лишће негде у миран ћошак, у градић је судбина *сабијала* емигранте, бегунце, авантуристе, луталице. (Исидора Секулић: *Кроника њаланачкој њробља*)

Уз то, следећи метафорички изрази одражавају појмовну метафору СУДБИНА ЈЕ РЕКА. У питању је река чији *ћок* је *неумићан* или *једини моћућ*, али и река чији ток се може преусмерити, *одредити*:

(105) [...] и да бива победом свих својих сједињених сила, своје воље, над *неумићним ћоком* опште судбине. (Растко Петровић: *Са силама немерљивим*)

(106) Упркос труду др Кулабија, *једини моћући ћок* судбине Ковалског био је да постане железничар. (Светислав Басара: *Фама о бициклџџима*)

(107) [...] мораће да буде подвргнут операцији, чији ће исход прецизније одредити *ћок* његове даље „спортске судбине”. (www.rts.rs, 6. 12. 2009)

При анализи се показало да једна од појмовних метафора којима се концептуализује *судбина* у српском језику јесте и СУДБИНА ЈЕ СВЕТЛОСТ. Тиме *судбина* може да се *назире* или да *ћрејери*, а неко може и да јој се *излаже*:

(108) Тако је васељена видљива и сажета вечност у којој *ћрејере* судбине људских сојева, као звезде. (Милорад Павић: *Хазарски речник*)

- (109) Превод песме је оштећен, али се зна да поред јунакиње песме, у којој се *назире* судбина госпође Ефросиније. (Милорад Павић: *Хазарски речник*)
- (110) У тим тренуцима оне осећају да су људи – само деца *изложена* судбини. (Мирослав Поповић: *Судбине*)

Као вид одсуства светлости, *судбина* се концептуализује и као ТАМА. Стога она може бити *црна* или се нешто може *затамнети* попут ње:

- (111) [...] то је што осети како је сада она, њена удаја, њен бол, јад, све отишло. А да је он, он сад ту, његова несрећа и *црна* судбина. (Борисав Станковић: *Нечиста крв*)
- (112) [...] примећујемо тамне облаке. *Затамнели се као судбина* жена које остају иза. (Политика, 30. 4. 2008)

3.8. СУДБИНА ЈЕ МАТЕРИЈА

Резултати анализе показали су да се судбина може поимати и као МАТЕРИЈА. У оквиру ове појмовне структуре издваја се неколико специфичнијих појмовних домена. На синтаксичком плану готово по правилу лексема *судбина* у форми беспредлошког акузатива обавља функцију директног објекта трансформативних глагола, међу којима се нарочито издвајају глаголи креативних процеса (Арсенијевић 2012: 51–63).

Заступљена су појмовна метафоричка пресликавања у САСТОЈАК СМЕШЕ. Тако је могуће да се две или три *судбине* *измешају* или *умешају* у једну смешу, из које притом не могу да се *раздвоје*, а могуће је и да се једна *распада* у другој:

- (113) Ти ћеш разумети једном због чега смо ми сада *измешали* своју судбину са твојом. (Растко Петровић: *Са силама немерљивим*)
- (114) Немогуће је *раздвојити* судбину књиге и судбину писца, а у све то су *умешане* и судбине читалаца. (Светислав Басара: *Фама о бициклизима*)
- (115) Његов епски начин уобличавања истовремених и упоредних токова, пресецања и одударана, у којем се појединачна судбина *распада* у колективној, потиче од Цојса. (Ото Бихаљи Мерин: *Градишељи модерне мисли*)

У примеру (115) забележена је и фигуративна појмовна метафора СПОЈ СУДБИНА ЈЕ РАСТВОР, која је добијена конкретизацијом СМЕШЕ, односно *судбинā* као њених САСТОЈАКА. Прва, појединачна *судбина* јесте у чврстом

агрегатном стању, чиме представља РАСТВОРЕНУ СУПСТАНЦУ, док је друга, *колективна* њен РАСТВОРАЧ, она је у течном агрегатном стању.

Појављују се и примери појмовне метафоре СУДБИНА ЈЕ ГЛИНА, коју мајстор *ћече* или је неко други *обликује*:

- (116) Тада су нашу судбину почеле благо да *ћече* руке незнаног мајстора, из непостојећих разлога нама ненаклоњеног. (Мирјана Новаковић: *Сћрах и њејов слуја*)
- (117) Спољни свет почиње да *обликује* судбину Византије. После Византије и Бугарска се приклонила Турцима. (Јованка Калић: *Срби у јојном средњем веку*)

Може *судбина* да се концептуализује и као ТКАНИНА, која се *кроји* или као ПЛЕТИВО, које се *ћете* и *исћете*:

- (118) [...] који су из читаве Америке стигли у Филадельфију, да би негодовали против сиромаштва и великих корпорација које *кроје* судбину САД. (Политика, 3. 8. 2000)
- (119) Време је текло и, као и увек, на непредвидљив начин *ћело* хронику о нашој вароши, а у њој и судбину капетана Вука. (Милисав Савић: *Кайтан Вук*)
- (120) [...] допадало нам се то или не, живимо у свету у којем су судбине нација *ћесно исћете* кад је реч о основним добрима и самом преживљавању. (Мостови, бр. 111)

Заступљени су и примери појмовне метафоре СУДБИНА ЈЕ КОВ:

- (121) Сви су утицаји прерађени и савладани да би *се сковала* сопствена уметничка судбина. (Ото Бихаљи Мерин: *Грађићели модерне мисли*)

А пристуна су и метафоричка појмовна пресликавања судбине у ХРАНУ, чији укус се описује придевима *јорак* и *ојор*:

- (122) Лепи мој мали мишићу, твоја је судбина *јорка*... „Гле! Па и мишеви имају маме?“. (Александар Поповић: *Судбина једној Чарлија*)
- (123) [...] обезглављена породица Бакси напустила је Киркук и – у друштву три младе жене и петоро мале деце који су делили њихову *ојору* судбину – камионом пребачена на север, у избеглички логор за Курде. (Владимир Арсенијевић: *Предајор*)

3.9. СУДБИНА ЈЕ ПОСАО

Као један од типичних домена у метафоричкој концептуализацији апстрактних лексема показује се и домен ПОСАО И НОВАЦ (Драгићевић 2007:

90). Ексцерпирана грађа потврђује да је такав случај и с појмом *судбине*. Овакав вид поимања судбине припадао би, уз домене ИГРЕ и ПРОСТОРА, метафоричком систему СТРУКТУРЕ ДОГАЂАЈА (Расулић – Мишковић-Лукић 2020: 17). Наиме, догађаји попут *йослова* и *ијара* и околности у којима се они збивају, какав је *йросйор*, подразумевају своје учеснике, те су, уместо персонификованих учесника какви су у оквиру домена ЧОВЕК појмовне метафоре попут СУДБИНА ЈЕ САУЧЕСНИК, ПОСЛОДАВАЦ, КРУПИЈЕ или ТВОРАЦ ИГРЕ, у оваквим метафоричким изразима најчешће заступљени стварни људи.

Штавише, примери појмовне метафоре СУДБИНА ЈЕ ПОСАО показују да се *судбина* поима као посао којим се човек *бави*:

(124) То је питање чудно, наша *се* администрација није *бавила* судбином птичјих задужбина. (Миодраг Павловић: *Србија до краја века*)

Уз то, као било који човеков ПОДУХВАТ она може бити *узалудна* или чак да има *йрајичне* последице:

(125) [...] иако су свесни да им је цела судбина *узалудна*, можда и *йрајична*. (Растко Петровић: *Са силама немерљивим*)

Човек се за *судбину* треба *йрийремайи* као за било које друго ЗВАЊЕ:

(126) Тако се претпоставља да је Ј. В. Ц. – члан реда *йрийреман* за судбину духовника – изненада морао да преузме другу дужност. (Светислав Басара: *Фама о бициклстйима*)

Судбином се као НОВЦЕМ може *расйолајайи*, како СОПСТВЕНИМ тако и ТУЂИМ:

(127) [...] да сваки народ *расйолаже* увек својом судбином. За Јовановића право на самоопредељење није било „средство реакције за противнародну акцију”. (Бранко Петрановић: *Србија у Друјом свейском райу 1939–1945*)

(128) Неко је имао моћ да и по простој ћуди *расйолаже* његовом судбином. (Растко Петровић: *Са силама немерљивим*)

С тим у вези, могућа су и појмовна пресликавања *судбине* у ПРЕДУЗЕЋЕ, којим неко *уйравља*:

(129) [...] као плод вековне борбе разума, хуманости и људске потребе да одлучује и *уйравља* својом судбином. (Политика, 2. 8. 2000)

3.10. СУДБИНА ЈЕ ИГРА

Пошто су могуће метафоричке концептуализације апстракција као да је реч о ИГРИ или СПОРТУ (Драгићевић 2007: 90), анализа је показала да се на тај начин уме поимати и *судбина*.

Тако је *судбина* ИГРА у којој неко *учесћивује* или *саучествује с неким*, а *огиђава се* у неком временском тренутку:

(130) [...] осећа дужност да на неки начин *узме учешћа* у злој судбини овога честитог, несрећног човека и истинског муслимана. (Иво Андрић: *На Дрини ћуприја*)

(131) Исцрпљен је од *саучешћа* у стварним и измишљеним судбинама. (Немања Митровић: *Снови и дани*)

(132) он не баци поглед који би јој рекао било шта, у овоме часу када *се огиђава* њена судбина. (Растко Петровић: *Са силама немерљивим*)

За неке игре потребне су ИГРАЧКЕ којима *се особа иђра*, те се и *судбина* може на тај начин концептуализовати:

(133) [...] већ што се нечем што је изван мене прохтело и на тај начин *иђраи* се мојом судбином! (Растко Петровић: *Са силама немерљивим*)

При анализи издвојени су и примери у којима се *судбина* метафорички пресликава у ЗАЛОГ У КОЦКАЊУ:

(134) Ово је дакле време државника и време одлука. *На коцки* су судбина и здравље народа. (Вива, фебруар 2001)

3.11. СУДБИНА ЈЕ ПРОСТОР

У анализираној грађи заступљени су и примери који изражавају појмовну метафору СУДБИНА ЈЕ ПРОСТОР. Будући да је у питању један општији појмовни домен, простор се даље разлаже на конкретније просторне релације.

Наиме, могуће је *судбину* концептуализовати као тродимензионални и потпуно или делимично омеђен локализатор који агенс, као објект (непосредне) локализације, пресеца по његовој унутрашњости, чиме се исказује спацијални однос *иђрлаивности* (Антонић 2005: 212–213; 248). Другим речима, *судбина* јесте ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ ПРОСТОР, кроз који неко *иђролази*:

- (135) Божанство се, да би било вољено, видиш, оваплотило у људском, и *ишло* кроз целу његову судбину. (Растко Петровић: *Са силама немерљивим*)

У оквиру овакве концептуализације јесте и пример фигуративне појмовне метафоре СУДБИНА ЈЕ ПОЗОРНИЦА. Наиме, како свака позорница има своје *кулисе*, у следећем примеру тродимензионални простор конкретизован је помоћу синтагме у виду спацијалног генитива с предлогом *иза*, што јесте одређена посредна локализација (Антонић 2005: 150). Локализатор, тачније оријентир, представљају *кулиси*, део *судбине* као ПОЗОРНИЦЕ, која је притом формализована као зависни члан синтагме, док објекат локализације представља *иџра*:

- (136) [...] сажетост једне стварности која, као у античким митовима човечанства, обухвата и невидљиву игру *иза кулиса* судбине. (Ото Бихаљи Мерин: *Градишћели модерне мисли*)

Могуће је тај тродимензионални простор представити сликовном схемом САДРЖАВАЊА (Кликовас 2004: 190–191). Тако се *судбина* поима и као САДРЖАТЕЉ (С), у којем се скрива неки САДРЖАНИ ОБЈЕКАТ (СО) (Кликовас 2004: 192–193), што заправо илуструје појмовну метафору РАЗУМЕВАЊЕ ЕНТИТЕТА ЈЕ ОТКРИВАЊЕ ОБЈЕКТА САДРЖАНОГ У ЊЕМУ као огранка шире метафоре РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ (Кликовац 2000: 522). На синтаксичком плану именица *судбина* остварује се као спацијални локатив с предлогом *у*, док њен објекат локализације, односно СО представља *све* оно што је некеме унапред *додељено*, те се у складу с изворним веровањима у оквиру визуелно уочљивог С не може СО *иџромениџи* (Кликовац 2000: 523). Такође, у *судбини* као С могу се налазити и људи, *иџојединџи* као СО, при чему се на тај начин поима стање у којем се они налазе (Кликовас 2004: 195–196):

- (137) [...] саму у мразним ноћима, покорну свему што јој је додељено, неспособну да ишта *иџромени* у својој судбини. (Мирослав Поповић: *Судбине*)

- (138) *Појединџи* су само, у судбини велике заједнице сербских насељеника, па, осим тога, и у још већој заједници, руских армија. (Милош Црњански, *Сеобе II*)

А може представљати и ПОВРШИНУ, по чијим *линијама* се неко креће (уп. Чернейко 1997: 309, према Драгићевић 2007: 94):

(139) И уосталом, ма колико главни догађаји и *линије* моје судбине да су долазили од узрока који немају везе са мојим тежњама. (Растко Петровић: *Са силама немерљивим*)

Пошто се ради о домену простора, *судбина* се може концептуализовати и као ЦИЉ КРЕТАЊА, док би ТРАГАЊЕ ЗА СУДБИНОМ, саодносно поимању судбине као нечега за чим се трага (уп. Поповић 2004: 299–300), представљало само КРЕТАЊЕ. На то упућује метафорички израз у којем се именица *судбина* налази у адлативном спацијалном односу (Антонић 2005: 213) с резултатом номинализације глагола *ујуишиши*:

(140) И, двојица, прилично *ујућена* у судбину, играју лопту. (Мостови, бр. 100)

3.12. Вишеструка метафоричка појмовна пресликавања

С обзиром на то да према схватањима когнитивиста и модерних логичара категорије у мишљењу нису прецизно омеђене (Радовановић 2009: 19–26), при анализи забележени су и поједини примери који представљају пресликавања из двају или чак трију домена.

Такав је следећи пример у којем се заједно укрштају појмовна метафора СУДБИНА ЈЕ СТИХИЈА, у оквиру домена ПРИРОДНА ПОЈАВА, на шта упућује придев *незаустављива* и именица *сила*, и СУДБИНА ЈЕ ЧОВЕК, на шта упућује придев *слей*:

(141) Чудновата фигура, коју писац оцртава тако упечатљиво да, фасциниран њоме, преображава лик убице у некакву *слеју незаустављиву силу* судбине. (Ото Бихаљи Мерин: *Градиштељи модерне мисли*)

А метафоричка пресликавања из трију домена у истом контексту представља следећи случај, у којем придев *неумољива* изражава појмовну метафору СУДБИНА ЈЕ ЧОВЕК, оно што је *зайисано* јесте поимање *судбине* као ТЕКСТА, а *јушеви* по којима човек ходи метафорички су израз *судбине* концептуализоване као ПРОСТОР:

(142) Судбина је *неумољива* и све што је *зайисано* одвије се пре или касније, само су *јушеви* увек непознати и нови. (Владимир Арсенијевић: *Прегашор*)

4. Постојаност појма *судбине* у српској култури кроз простор и време

Како је анализа показала да је најфреквентнија појмовна метафора СУДБИНА ЈЕ ЧОВЕК, може се установити да је центар циљног домена СУДБИНЕ у савременом српском језику управо њена персонификација, што је у складу с особеностима српске културе и фолклора. Наиме, пошто је антропоморфна представа судбине саставни део традиционалних веровања у различитим крајевима где живе Срби и варира између мушког *Усуга* и женских *Суђаја*, важно је имату у виду природу разлика у лексикализацији персонификоване концептуализације *судбине*. С једне стране, у Вуковом *Рјечнику*, као слици и прилици пре свега динарске српске културе, забележена је само реч *усуг* – „тако ти је *усуг* усудио (у приповиједи)”, док појма *суђаје* као митолошког бића нема, већ је један у низу дублета именице *судија*, *судац* (*der Richter*, *judeх*).¹² С друге стране, оне су присутне нпр. у Елезовићевом *Речнику косовско-мејхохијској дијалектиа* (уз дублет *суђенице*). Међутим, без обзира на разлике у конкретизацијама, оно што је заједничко целокупној српској традиционалној култури јесте општија појмовна метафора СУДБИНА ЈЕ ЧОВЕК, чији су метафорички изрази широко распрострањени и веома учестали, и значај који појам *судбине* има у јединственој језичкој слици света, која захвата целокупан дијасистем једног језика (Ристић – Радић-Дугоњић 1999: 13).

Штавише, у *Српском рјечнику* и различитим дијалекатским речницима неизоставне су одреднице *судбина* и *суђено/суђење*, у којима се запажа у основи заједнички поглед на свет. У *Рјечнику* уз придев *суђен* наводи се исказ *ако буде суђено*, а *судбина* је квалификована као реч више својствена књижевницима, *судња* и *судиишће* јесу територијално одређени – у Ц[рној]. Г[ори]., односно у *Боци*: *ијрисџа без судиишћа нишишћа*, па се у оквиру њиховог синонима *суђење* описује веровање како „народ наш мисли да је сваком човјеку суђено шта ће му се у вијеку догодити и каком ће смрти умријети, и да се човјек од суђења не може сачувати”, после чега следи пример предања о цару који покушава спасти своју кћер од проречене

¹² Исто лексикографско решење употребљено је и у РЈАЗУ (XVI: 906), док се за митолошка женска бића која проричу нечију судбину користи лексема *суђенице*, најчешће као *pluralia tantum* (РЈАЗУ XVI: 906–907).

судбине, а из којег се као микрожанр издваја пословица: *Нема смртѝи без суђеної дана*, уз још једну: *Када мени суђен данак дође*. У Елезовићевом лексикону косовско-метохијских народних говора уз пример *Така̄ му зар суђбина била* упућује се управо на одреднице у Вуковом лексикографском делу, а нпр. у *Речнику Прошћења* прилог *суђено* дефинише се као *ѝредодређено*.¹³ Стога су, упркос могућој динамичности категоризовања и померању члана с центра на периферију или с периферије на центар категорије (Ivić 2001⁹: 188), у српској језичкој слици стварности прототипичне представе у концептуализацији *судбине* попут њене персонификације и реификације постојани кроз простор и време.

Тако се на временској равни постојаност појмовне метафоре СУДБИНА ЈЕ ЧОВЕК може пратити у историјском *Рјечнику хрвајскоїа или срїскоїа језика* РЈАЗУ. Подаци из различитих извора показују да се *судбина* (РЈАЗУ XVI: 892–893) поима попут човека исто онако како и у савременом језику, те се поред већ помињаних података из *Срїскої рјечника* и примера из Вукове остале фолклорне грађе изнесе и искази из Доситејевих дела – *Но зар је ѝако изволила судбина (Живоїи и ѝрикљученија), У ови час би се моїао заклейѝи, да сам већ наумио ѝримириѝи се на једном месѝу, ако ме моја куд не одвуче судбина* (Басне), као и пример из приповедака Стјепана Митрова Љубише – *Држи овај мач... ѝаши ѝа и и ѝази, ко ѝа је ѝасао, каква нас судбина ѝоћ чека на расѝанку*. За појам *суђење* у РЈАЗУ (XVI: 907) наводе се само примери из народног стваралаштва – нпр. *Од суђења се не може уѝећу* (сва подвлачења наша – Б. В.). С тим у вези, у РЈАЗУ се *судбина* и *суђење* дефинишу као *удес*, *фатѝум*, у чему се огледа негативна представа *судбине* у српској култури (уп. Поповић 2004: 299–300).

Такође, постојаност појма *судбине* одражава се у народној епској поезији, у којој се чувају неке од учесталијих метафоричких концептуализација. У народним јуначким песмама и баладама *судбина* се поима као ЧОВЕК по ком је неко у сродничким везама („Ограшић Алија и сестра Смиљанића”: *О Јоване, ѝо суђењу зеїе*) или као ПРОАКТИВАН ЧОВЕК, који проналази некога или некоме долази, обично у синтагми с именицом

¹³ Наведени примери и речничке одреднице издвојене су с речничке платформе *Расковник*, доступне онлајн на веб-сајту <<https://raskovnik.org>>.

дан(ак) („Женидба Милића барјактара”: *Ту ли тебе суђен данак нађе!*; „Лазар Мутап и Арапин”: *Ако мене суђен данак нађе*; „Женидба Марка Краљевића”: *Ако мене суђен данак дође*). Судбина је и видљива ТАМА („Смрт књаза Данила”: *О жалосџи да је виђетџи коме / Црне ране и судбине црне!*), ПРЕДМЕТ који се тражи („Иво Сењанин и Беглер-бег”: *Суђено ти не би љоинуџи / Ал’ суђење без невоље џтражиши*), добија на поклон („Несуђена женидба Марка Баларића”: *Марко исџроси не љору џевојку / Јер је џако од Боја суђење*) или беспрекорно служи својој намени („Ђуро Даничић и Покрајчић Павле”: *У суђењу џријекора нема*).¹⁴ У паремиологији, уз напомињане пословице, издваја се и она да *Није коме је речено већ коме је суђено* (ВНПР: 220), у чему се огледа судбина као *џаланџи* или *фатџум*, чиме је и најшире могуће схваћена ПОЈАВА, било ЕНТИТЕТ било СИЛА, док се судбина као *форџуна* те самим тим и као ПОСАО концептуализује у следећој пословици: *Зло рађење љоџово суђење. Кад се зло ради онда је љоџоџову суђено да зло и буде* (ВНПР: 102).

Осим прототипичне метафоризације *судбине* као ЧОВЕКА и постојаности одређених изворних домена кроз простор и време, оно што се, такође, представља као културна специфичност метафоричког поимања *судбине* у српској језичкој слици света јесте и могућност њеног пресликавања из ТЕКСТА или СЛИКЕ. Такве се појмовне метафоре у српским народним говорима чак и лексикализују у речи као што су *уџис* или *урис*, које се односе на антропоморфна и митолошка бића која одређују нечију *судбину*. На плану метафоричких израза с лексемом *судбина* такве су појмовне метафоре међу ексцерпираним примерима готово подједанко присутне (6%, односно 2%) као и неки универзални домени какви су ПОЈАВА У ПРИРОДИ (7%), у оквиру којег доминирају појмовне метафоре СУДБИНА ЈЕ СВЕТЛОСТ и СУДБИНА ЈЕ ТАМА, и домен ГРАЂЕВИНА (3%) (Кевечеш 2002: 15–29, према Драгићевић 2007: 90). Зато се у датој културолошкој варијантности универзалних категорија у људском мишљењу и у поменутиим представама својственим српској језичкој слици света огледа улога и значај културног наслеђа у метафоричком поимању *судбине* у савременом српском језику, те ворфовски

¹⁴ Дати стихови издвојени су из дигиталног корпуса народних епских песама, који се налази на сајту <www.monumentaserbica.branotomic.com>.

релативизам у свести говорника одређеног језика (Ivić 2001⁹: 183). На културне концепте својствене српској језичкој слици света као што је *судбина* било би пожељно обратити пажњу пре свега у учењу српског језика као страног јер се кроз матрицу учениковог матерњег језика пропушта сваки други нематерњи језик (Ристић – Радић-Дугоњић 1999: 7).

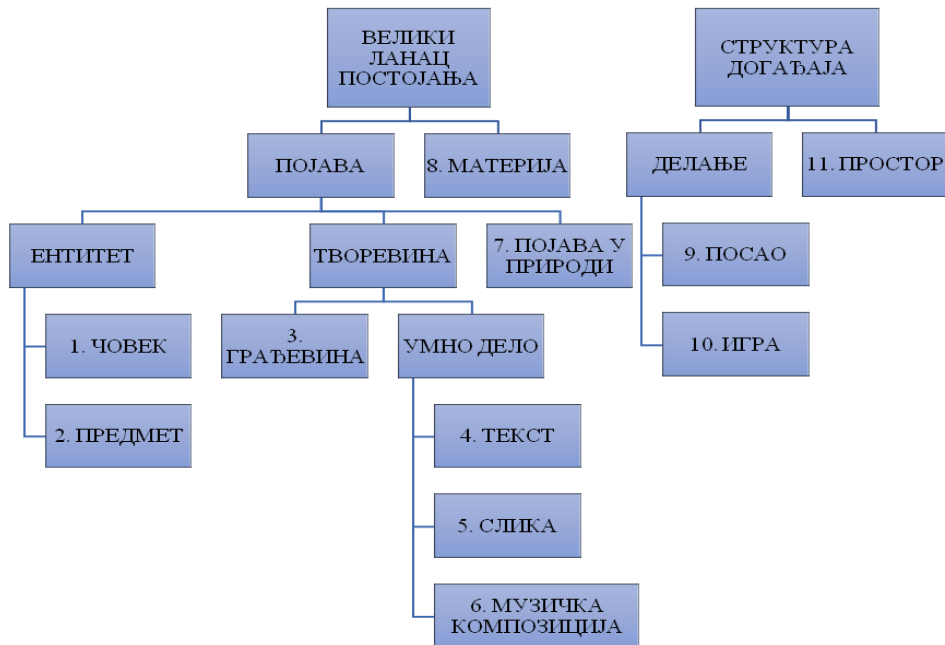
5. Закључна разматрања

Кад се све узме у обзир, резултати анализе упућују на закључак да су метафоричка пресликавања апстрактног појма *судбине* разноврсна, но и међусобно повезана у јединствен појмовни оквир. Другим речима, установљени изворни домени појмовних метафора могу се уопштити у четири темељне тачке појмовног система којим се концептуализује *судбина* у српском језику: ПОЈАВА, МАТЕРИЈА, ДЕЛАЊЕ и ПРОСТОР. Прва категорија у мишљењу јесте и најчешћа, а у оквиру ње налази се и процентуално најзаступљенија појмовна метафора СУДБИНА ЈЕ ЧОВЕК. Тиме се показује да се у свести говорника српског језика судбина заиста доживљава као својеврсна сила, узрочник многих дешавања и непредвидивих животних тренутака, а чијем се објашњењу и сликовитом представљању тежи. Стога се као вид њене метафоризације највише и прибегава њеној персонификацији (44%), али и реификацији (14%), па се као најтипичнија износи представа судбине као ЕНТИТЕТА. Поред тога, у дату категорију, као донекле ужи појмови, смештају се и метафоризације судбине као ТВОРЕВИНЕ, које чине домен ГРАЂЕВИНА и домени ТЕКСТ, СЛИКА и МУЗИЧКА КОМПОЗИЦИЈА груписани заједно у УМНО ДЕЛО, те ПОЈАВЕ У ПРИРОДИ.

Преостале три категорије обухватају тек петину ексцерпираних примера, међу којима се ипак издваја материјализација као трећи најзаступљенији вид конкретизације апстрактног појма *судбине* у српском језику (10%). Категорија МАТЕРИЈА, коју чини истоврсни анализирани домен, заједно с категоријом ПОЈАВА била би део метафоричког система ВЕЛИКИ ЛАНАЦ ПОСТОЈАЊА, универзалног у људском мишљењу. У други такав мисаони комплекс – СТРУКТУРА ДОГАЂАЈА –уврштавају се преостале две категорије. Како се у српској култури традиционално верује да *судбина* прати човека кроз читав његов живот, могуће је њено поимање као ИГРЕ и ПОСЛА,

ДЕЛАЊА човеких, и ПРОСТОРА у којем се неко људско делање одвија. Уз све то, износе се и вишеструка метафоричка пресликавања у којима се преплићу две или три појмовне метафоре, а које су повезане било у оквиру исте категорије (мешање домена ПОЈАВА У ПРИРОДИ и ЧОВЕКА) било чак додиром двају метафоричких система (судбине као ЧОВЕКА и ТЕКСТА наспрам судбине као ПРОСТОРА), што додатно потврђује целовитост и јединственост појмовног оквира којим се концептуализује *судбина* у свести говорника српског језика.

Дијаграм 3: Појмовни систем којим се концептуализује апстрактни појам *судбине* у српском језику

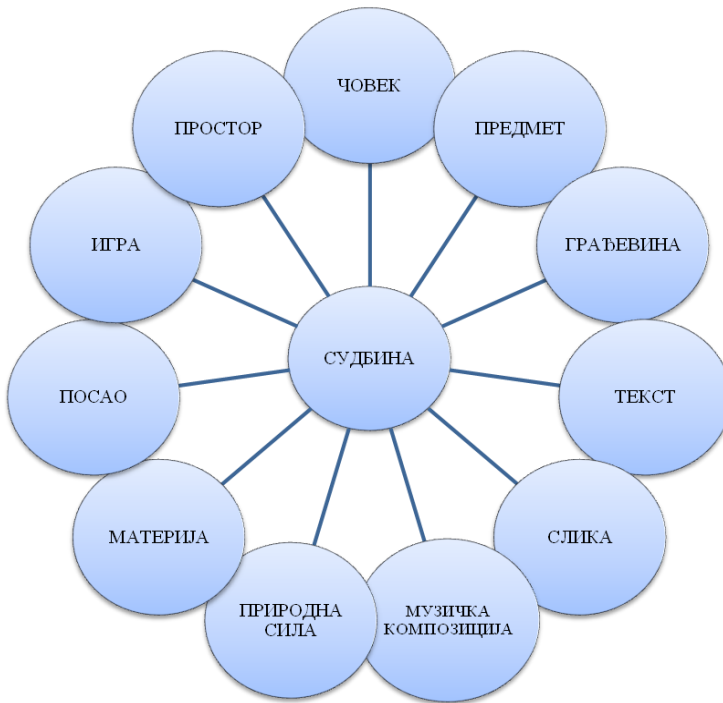
Као што је складна кретња скале апстракције ка општијем, у резултатима анализе показало се да је продуктиван и супротан смер, тј. спецификација изворних домена и настајање разних фигуративних појмовних метафора од оних дословних. То се огледа у безброј издвојених

примера, при чему појмовно степеновање и скалирање сеже дотле да је могућа и петостепена хипонимија *судбине*, нпр. појмовна метафора СУДБИНА ЈЕ ЛУТКАР (ЕНТИТЕТ – ЧОВЕК – НАДРЕЂЕНА ОСОБА – ТВОРАЦ ИГРЕ), или чак шестостепена појмовна метафора СУДБИНА ЈЕ ПРОТИВНИК С КОЈИМ СМО ИЗМИРЕНИ ДО РАВНОДУШНОСТИ (ЕНТИТЕТ – ЧОВЕК – РАВНОПРАВНА ОСОБА – ПРОТИВНИК – ИЗМИРЕН ПРОТИВНИК). Такође, показало се да се фигуративност и стилогеност појмовних метафора постиже и додавањем обележја (нпр. СУДИЈА постаје ОЗЛОГЛАШЕН, ВЛАСТОДРШЦА неко ОДМЕЊУЈЕ, ПИСМО је НЕПРИЈАТНЕ ТЕМАТИКЕ) и конкретизацијом појмовних домена (нпр. ПРОТИВНИКА у БОКСЕРА, КЊИГЕ у АСТРОНОМСКИ АТЛАС, ТРОДИМЕНЗИОНАЛНОГ ПРОСТОРА у ПОЗОРНИЦУ), те су фигуративне појмовне метафоре најчешће у књижевноуметничком функционалном стилу, чија су једна од неизоставних одлика. Међутим, могуће су и у другим стиловима: у научном стилу судбина се, на пример, може поимати као ОСОБА ОД ПОВЕРЕЊА или чак СИМФОНИЈА, док у публицистичком судбина, на пример, постаје ОПАСАН или ЛУКАВ ПРОТИВНИК или је САУЧЕСНИК У ИГРИ.

Сходно очекивањима, у анализи се запажа да су, у складу с персонификацијом судбине у српској етномитологији, најзаступљенији изрази појмовне метафоре СУДБИНА ЈЕ ЧОВЕК, која се даље грана у три специфичније појмовне метафоре – ПОДРЕЂЕНА, РАВНОПРАВНА и НАДРЕЂЕНА ОСОБА, што је у складу с архетипским виђењима судбине у словенском свету као силе коју покоравамо, којој се супротстављамо и којој се не покоравамо. Уз то, дате појмовне метафоре којима се концептуализује судбина сагласне су и са установљеним семантичким примитивима у разумевању судбине као *шаланџа* и *фаџума*, са којима се најпре повезују метафоричка пресликавања судбине унутар категорије ПОЈАВА, као и *форџуне*, са чим се пре свега слажу метафорички изрази у виду СТРУКТУРЕ ДОГАЂАЈА. Да је персонификација судбине дубоко утемељена у српској традиционалној култури и да је већина њених савремених поимања присутна одраније у језику, показују примери пословица и стихова из народне епске поезије, потврде из Вуковог *Рјечника*, као и из историјских и дијалекатских лексикона. По томе се види да је појмовни оквир којим се метафорички концептуализује судбина постојан у српској језичкој слици света и кроз простор и кроз време, док се културне специфичности метафоричког поимања *судбине* огледају у прототипичности

појединих представа и значајној заступљености одређених специфичних изворних домена какви су ТЕКСТ и СЛИКА наспрам оних универзалних својствених људском мишљењу и свим светским културама.

Дијаграм 4: Изворни домени у метафоричкој концептуализацији појма *судбине* у српском језику

Ово је истраживање покушај повезивања и примене постојећих метода заступљених у когнитивној лингвистици, како англосаксонске тако и славистичке провенијенције, те сходно томе представља допринос и потенцијалне смернице за нека будућа истраживања у изучавању метафоричког поимања *судбине* у српском језику, с много већим узорком и(ли) обухватнијим залажењем у развој значења.

ИЗВОРИ

- ВПНР: *Вукове народне њриповејке с рејисџром кључних речи* (ур. С. Ђорђевић, регистар кључних речи М. Шћепановић). Београд: Нолит, 1996.
- Расковник: речничка платформа <<https://raskovnik.org>>
- РМС: *Речник српскохрватскоја књижевној језика*. I–III. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска, 1967–1969. IV–VI. Нови Сад: Матица српска, 1971–1976.
- РСЈ: *Речник српској језика. Измењено и њојрављено издање*. Нови Сад: Матица српска, 2011.
- СрпКор2013: *Електронски корџус савременој српској језика* <<http://korpus.matf.bg.ac.rs/prezentacija/korpus.html>>

*

- Monumenta Serbica. Epske pesme – baza podataka <<http://www.monumentaserbica.branatomic.com/epp/>>
- RJAZU: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–XXIII. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1880–1976.

ЛИТЕРАТУРА

- Алановић, Миливој (2011). *Каузативности – маниџулативности: од концепџа ка форми*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Алановић, Миливој (2019). Граматика синтаксичке кореференцијалности. *Јужнословенски филолој*. LXXV/1: 21–35.
- Антонић, Ивана (2005). Синтакса и семантика падежа. У: *Синџакса савременој српској језика: њросџа реченица* (ур. П. Пипер и др.). Београд: Институт за српски језик САНУ; Београдска књига; Матица српска: 119–300.
- Арсенијевић, Нада (2012). *Падежи њравој објекџа у сџандардном српском језику*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Васић, Вера (1998). Синтаксичка кореференцијалност. *Јужнословенски филолој*. LIV: 79–86.
- Драгићевић, Рајна (2007). *Лексиколоџја српској језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- Дражић, Јасмина (2022). *Присџџџи њроучавању значења речи*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Ивић, Милка (2000). О модификатору „улоге” агенс. *Јужнословенски филолој*. LVI: 463–467.

- Ивић, Милка (2002). О појму 'одговорност' и 'агентивној' улози оруђа за вршење радње. *Јужнословенски филолоџ*. LVIII: 15–22.
- Кликовац, Душка (2000). Појмовне метафоре и семантика предлога: О једном апстрактном значењу предлога у с локативом. *Јужнословенски филолоџ*. LVI: 521–528.
- Поповић, Људмила (2004). Језичка слика света Украјинаца и Срба са компаративног аспекта когнитивне анализе. *Славистика*. VIII: 290–305.
- Поповић, Људмила (2017). Актуелна питања когнитивнолингвистичких истраживања српског језика. *Јужнословенски филолоџ*. LXXIII/3–4: 315–354.
- Радовановић, Милорад (2009). *Увод у фази лингвистике*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Станојевића.
- Расулић, Катарина и Мирјана Мишковић-Луковић (2020). Шта спаја а шта раздваја когнитивнолингвистички и когнитивнопрагматички приступ метафори?. *Лийар. Часопис за књижевност, језик, уметност и културу*. XXI/72: 11–45.
- Ристић, Стана и Милана Радић-Дугоњић (1999). *Реч. Смисао. Сазнање: (стигује из лексичке семантике)*. Београд: Филолошки факултет.
- СМЕР: *Словенска митологија. Енциклопедијски речник* (редактори С. Толстој и Љ. Раденковић). Београд: ZEPTEK BOOK WORLD, 2001
- СМР: Шпиро Кулишић, Петар Ж. Петровић и Никола Пантелић. *Српски митолошки речник*. Београд: Нолит, 1970.
- Филиповић-Ковачевић, Соња (2016). Мали појмовник когнитивне семантике. У: *Теме језикословне у србистички кроз дијахронију и синхронију. Зборник у часопису Љиљани Суботић* (ур. Ј. Дражић, И. Бјелаковић и Д. Средојевић). Нови Сад: Филозофски факултет. 575–590.

*

Ivić, Milka (2001⁹). *Pravci u lingvistici II*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Klikovac, Duška (2004). *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Branislav Veselinović

ON THE CONCEPT OF *DESTINY* IN THE SERBIAN LANGUAGE: A PERSPECTIVE FROM THE
CONCEPTUAL METAPHOR THEORY

Summary

In this paper we examine the conceptualization of *sudbina* (destiny) in the contemporary Serbian language with the aim to establish which source domains are relevant in its metaphoric conceptualization, and consequently determine the mental frame binding the domains together. Additionally, we ascertain conventional and unconventional conceptual metaphors regarding the concept. The examples excerpted from the Digital Corpus of the Contemporary Serbian Language (DCSL) were analyzed by using the conceptual method based on the contemporary theory of metaphor. The task of the research is the statistical analysis on the centre of the target domain, i.e. his prototype in the contemporary Serbian language, along with the classification of excerpted examples according to the scale of abstractions. What's more, the task is to discover how much the concept of *destiny* is constant in the Serbian language picture of the world in comparison to the sources from historical and dialect dictionaries and the examples of proverbs and verses from oral epic poetry. The analysis has shown that, in accordance with the personification of *destiny* in the Serbian traditional beliefs, the most frequent conceptual metaphor is *DESTINY IS HUMAN*, as well as that the entire mental frame conceptualizing *destiny* is connected with universal categories in the human mind, presented by two metaphoric systems – Great Chain of Being and Event Structure, together with their possible blending. Also, unconventional metaphors, reaching even to fifth or sixth level of hyponymy, are most frequent in the belletristic functional style, albeit they are possible in others. Furthermore, it is shown that the given conceptual frame is stabile throughout space and time and that the concept of *destiny* is deeply embedded in the Serbian culture, which is reflected in certain typical metaphoric images and significant presence of source domains such as *TEXT* and *PICTURE*.

KEY WORDS: conceptualization, conceptual metaphor, source and target domains, mental frame, metaphoric system, unconventional conceptual metaphor, language picture of the world, dynamics of categorization, destiny, Serbian language.

Бранислав Веселиновић
Одсек за српски језик и лингвистику
Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду
Република Србија
baneveselinovic5@gmail.com